

सरकारी वकीलको व्यवसायिकताको लागि अनुसन्धान तथा विकास र सूचना प्रविधिको उपयोग^१

कार्यपत्रको प्रस्तुत विषय" सरकारी वकीलको व्यवसायिकताको लागि अनुसन्धान तथा विकास र सूचना प्रविधिको उपयोग" अन्तर्गत व्यवसायिकता (Professionalism), अनुसन्धान तथा विकास (Research and Development, R&D) र सूचना प्रविधि (Information Technology, IT) समेत तीन प्राविधिक शब्दावलीहरू समावेश भएका सम्मेलन विशेषाङ्कका जिज्ञासु पाठकहरूले तीनै प्राविधिक शब्दावलीहरूले समेट्ने सबै विषयवस्तुहरूको गहिराईसम्म जानकारी लिन सक्नु हुने अपेक्षा गर्दै कार्य विभाजन गरी यस विषयमा तोकिएका कार्यपत्र तयारी समूहका सबै सदस्यहरू संलग्न रही उल्लिखित फरक फरक तीन प्राविधिक शब्दावलीहरूलाई सरकारी वकीलको व्यवसायिकतासँग आबद्ध गरी फरक फरक शिर्षकमा तयार गरिएका तीन कार्यपत्रहरू सम्मेलन विशेषाङ्कमा समावेश गरिएका छन्। सम्मेलनमा कार्यपत्र प्रस्तुत गर्दा उपलब्ध सीमित समय व्यवस्थापन गर्दै तीनै वटा कार्यपत्रहरू संक्षिप्तमा एक कार्यपत्र प्रस्तुतिका लागि छुट्याईएको समय भित्रै प्रस्तुत गर्ने प्रबन्ध मिलाईएको छ।

^१ नायव महान्यायाधिवक्ता डा. टेकबहादुर घिमिरेको अनुगमनमा, सहन्यायाधिवक्ता श्री रमादेवी पराजुली, सहन्यायाधिवक्ता श्री दिनेश प्रसाद घिमिरे, सहन्यायाधिवक्ता श्री शम्भू कार्की, सहन्यायाधिवक्ता श्री गोविन्द खनाल, उपन्यायाधिवक्ता श्री मुना पौडेल, उपन्यायाधिवक्ता श्री सुशिला ज्ञवाली, उपन्यायाधिवक्ता श्री पोषराज खनाल, उपन्यायाधिवक्ता श्री पुष्पराज बाँस्तोला, सहायक न्यायाधिवक्ता श्री शुभाष भट्टराई समेतको समुहद्वारा तयार गरिएको

सरकारी वकीलको व्यवसायिकता

दिनेश प्रसाद घिमिरे^१

शुभाष भट्टराई^२

१. व्यवसायिकताको अवधारणागत स्पष्टता

Professionalism: It's not the job you do, it's how you do the job. In one line, be a ***"Professional with a human touch and Values" that makes all the more difference. Knowledge, skill, money, education, all comes later. First comes Human Values, Honesty and Integrity. Professionalism is commonly understood as an individual's adherence to a set of standards, code of conduct or collection of qualities that characterize accepted practice within a particular area of activity.***

Professionalism is as, perhaps even more, relevant today as it was when the concept first emerged centuries ago. Defined as a combination of knowledge, skills, trustworthiness and altruism found in those who commit themselves to a life of service to others, professionalism now covers many more disciplines than the original professions of law, medicine and divinity. The professions have steadily proliferated as knowledge has expanded, requiring ever-more specialized education and spawning neo-professions. Specialized knowledge gives professionals power over their clients. Balancing the use of this power for individual and public good, while meeting their own needs, obliges professionals to behave ethically. It also attracts government regulation and provides much of the *raison d'être* for professional associations. The internet, diminution of self-employment and erosion of public trust are combining to threaten many of the benefits of professionalism. True understanding of professionalism suggests that it remains indispensable to humanity and will continue to evolve its role in society. In 1853, a meeting of one of the most influential professional associations in the world toasted the three classical professions: divinity, law and medicine. Attendees at this American Medical Association convention noted with self-congratulation that the three professions were profoundly interrelated:

“Three graces, all of which combined, support each other”.^३

Professionalism involves consistently achieving high standards, both visibly and "behind the scenes" – whatever your role or profession. Some sectors, workplaces or roles have particular "rules" of professionalism. These may be explicit, such as an agreed dress code, or a policy for using social media. Other rules and expectations may not be written down, but they can be just as important – such as what is regarded as professional behavior at meetings, or even how people personalize their desks. It pays to be observant, and to ask for clarification if necessary. "Fitting

^१ सहन्यायाधिवक्ता, महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय

^२ सहायक न्यायाधिवक्ता, महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय

^३ Oxford Saïd Business School, 2000. “Lessons from Professional Services Firms,” 8 July 2000 [online]. Available at: [http://sbas16www.sbs.ox.ac.uk/news/archives/Main/T+Mastering+Strategy+Article+Lesson s+from+professional+services](http://sbas16www.sbs.ox.ac.uk/news/archives/Main/T+Mastering+Strategy+Article+Lesson+s+from+professional+services) [accessed on 7th December 2022]

in" is a big part of professionalism, as it's a way to show respect, attention to detail, and a commitment to upholding agreed practices and values. However, "being true to yourself" is just as important. True professionals don't follow rules mindlessly, and they know when and how to challenge norms. They're also flexible, and they find their own ways to do things – while still maintaining high standards.^४

- पेशाको विशिष्टिकरण मार्फत एउटा व्यक्तिले सबै कार्य गर्नुभन्दा तोकिएको कार्यमा सिद्धहस्त हुन सके संस्था र व्यक्ति दुवै लाभान्वित हुनेछन्। त्यसैले व्यक्तिले आफ्नो रूची, सीप, ज्ञानको आधारमा व्यवसाय अंगाल्ने र त्यसैमा विशिष्टिकरण हासिल गर्ने कार्यव्यवसायिकता हो।
- व्यवसायिकता विकासका लागि संगठन र व्यक्तिगत रूपमा कर्मचारी स्वयम् पनि संवेदनशील भई चिन्तन र प्रयास गर्न आवश्यक छ।
- व्यक्तिगत कौशल विकास गर्दै व्यक्ति र संगठनको उद्देश्यबीच तादात्म्यता ल्याउँदा व्यवसायिकता अभिवृद्धि हुन्छ। साथै नैतिकता र जवाफदेहिताले समेत व्यवसायिकताको विकासमा सकारात्मक भूमिका निर्वाह गरेको हुन्छ।
- सार्वजनिक क्षेत्रमा व्यवसायिकताको शुरुवात सन् १९५० तिरबाट भएको हो। बेलायतको Fulton Committee ले व्यवसायिकताको विकासमा सन् १९६८ देखि प्रयास गरेको पाइन्छ।

Colorado University का प्राध्यापक Richard Stillman ले ब्राजिलको सार्वजनिक प्रशासनसम्बन्धी शिक्षालयमा दिएको मन्तव्यमा प्रशासकीय व्यवसायिकताको महत्वलाई चर्चा गरिएको थियो जुन निम्नानुसार रहेको छ:-

- सार्वजनिक सेवकको व्यवहार र सरकारी संयन्त्रको निर्णयले प्रजातन्त्रको वैधता, आर्थिक समृद्धि र समग्र राष्ट्रको भविष्यमा प्रभाव पार्दछ।
- सार्वजनिक निकायका अधिकांश निर्णयहरू अनिवार्यचिन्तित Public Professionals ले गर्दछ।
- सार्वजनिक सेवकका निर्णय तथा क्रियाकलापहरूको गुणस्तरलाई सार्वजनिक सेवकको ज्ञान, सीप, अभिमुखीकरण र मूल्य प्रणालीले प्रभाव पार्दछ।
- प्रशासकीय व्यवसायिकताको विकासबाट नै कर्मचारीको निर्णय र कार्य सम्पादनलाई जनताको दृष्टिकोणबाट उत्कृष्ट र गुणस्तरीय बनाउन सकिन्छ।

^४ Reid, Heather L., 1998. "The Educational Value of Plato's Early Socratic Dialogues," Twentieth World Congress of Philosophy, Boston, Mass., 10–15 August 1998. The Paideia Project Online. Available at: <http://www.bu.edu/wcp/Papers/Teac/TeacReid.htm>[accessed on 7th December 2022]

- सार्वजनिक सेवकको शिक्षा र तालिमको स्तरले व्यवसायिक गुणस्तरलाई निर्देशित गर्दछ। यस कारण कर्मचारीको न्यूनतम शैक्षिक योग्यता निर्धारण, भर्ना, पदस्थापना, सरुवा, बढुवा र तालिम लगायतका मानव संसाधन व्यवस्थापनसम्बन्धी क्रियाकलापहरूमा समेत व्यवसायिक दृष्टिकोण (Professional Outlook) को आवश्यकता पर्दछ।
- प्रशासक, चिकित्सक, इन्जिनियर, सूचना प्रविधि विज्ञ, भूगर्भविद, तथ्यांकशास्त्री, अर्थशास्त्री, प्राध्यापक, सुरक्षा अधिकृत, वकील, न्यायाधीशलगायतका थुप्रै व्यवसाय (Profession) हरूको समष्टिबाट सार्वजनिक सेवाको एकीकृत स्वरूप तयार भएको हुन्छ ती सबैलाई मिल्ने आधारभूत तत्वहरूको खोजी गर्ने काम सार्वजनिक क्षेत्रको व्यवसायिकता (Public Service Professionalism) ले गर्दछ तथापि विभिन्न सरकारी पेशाविदहरूबीचको समन्वय गर्ने काममा प्रशासनिक व्यवसायिकताको विशेष भूमिकाको आवश्यकता पर्दछ।

२. व्यवसायिकताका आधारभूत तत्वहरू

What are the attributes that will mark you out as a professional? Let's look at eleven key elements:^५

1. Competence

As a professional, you get the job done – and done well. Your abilities match the requirements of your role, and you often produce results that exceed expectations. But you never plow on simply for the sake of appearances. Instead, your professionalism allows you to manage your own and others' expectations, and to ask for support when necessary.

2. Knowledge

Professionalism involves developing detailed, up-to-date knowledge, which is often highly specialized. At every stage of your career you can strive to master your role – and keep adding to what you know. It's also important to put your knowledge into action. Being professional means feeling confident to show what you know – not for self-promotion, but to help yourself and others to succeed. A profession should require specialized knowledge to equip the practitioner with the basic mental skills and sound scientific foundations of such profession. This knowledge must be acquired through specialized intellectual study and training.

3. Conscientiousness

Professionalism involves being reliable, setting your own high standards, and showing that you care about every aspect of your job. It's about being industrious

^५ Freidson, E., 2001. Professionalism, The Third Logic: On the Practice of Knowledge. Chicago: University of Chicago Press.

and organized, and holding yourself accountable for your thoughts, words and actions.

But don't confuse conscientiousness with working longer hours than everyone else, or obsessing about details. True professionals plan and prioritize their work to keep it under control, and they don't let perfectionism hold them back.

4. Integrity

Integrity is what keeps professional people true to their word. It also stops them compromising their values, even if that means taking a harder road.

Integrity is bound up with being honest – to yourself, and to the people you meet. Your beliefs and behaviors are aligned, and everyone can see that you're genuine.

5. Respect

Professionalism means being a role model for politeness and good manners – to everyone, not just those you need to impress.

What's more, you show that you truly respect other people by taking their needs into account, and by helping to uphold their rights.

6. Emotional Intelligence

To be a true professional you need to stay professional even under pressure. This takes strategies for managing your emotions, plus a clear awareness of other people's feelings. In short, emotional intelligence is essential.

Sometimes, professionalism means keeping your emotions in check. But at other times it's important to express your feelings, in order to have meaningful conversations or to stand up for what you believe in.

7. Appropriateness

A big part of being professional is knowing what's appropriate in different situations. It avoids awkwardness or upset, boosts your credibility, and helps you to feel secure in your role. Appropriateness relates to outward appearances, such as dress, personal grooming and body language. But it also covers the way you speak and write, the topics you choose to discuss, and how you behave with others.

8. Confidence

Well-founded confidence reassures and motivates other people, boosting your ability to influence and lead. It also pushes you to take on new challenges, because you don't fear damaging your professional reputation if things go wrong.

Professionalism makes you confident about what you're doing now, but always eager to do it better and achieve more.

9. Professional Code of Conduct or Ethics:

A profession should have laid down standards which ensure control of entry into the occupation. The code should also guide the behavior of members. This code includes traditions, customs and standards of practice identified as good enough for the profession which practitioners are expected to rigidly adhere to.

10. Professional Organization:

A profession should have strong organization aimed at protecting or fostering its professional interest.

11. Legal Recognition of the Profession by the Government and the Public:

The public should recognize a typical profession. For example, doctors, lawyers, engineers and teachers are highly recognized and respected in the society. *The public trusts their judgment and skills.*

2.1 In summary, the elements of professionalism are

- Scholarship, through substantial intellectual training and development of legal skills, competence and expertise
- Integrity, illustrated through ethical and professionally responsible conduct and practice
- Honour including integrity, dignity, courage, and upstanding character
- Leadership
- Accountability
- Competence and Confidence
- Commitment to Quality
- Independence, from the state and as the client's loyal legal advisor
- Pride, with an appreciation for the history and tradition of the profession and its modern contribution
- Spirit and enthusiasm
- Collegiality and civility
- Service to the public good, through client relationships and responsibilities to the administration of justice
- Balanced commercialism, a livelihood motivated by service

२. ३. व्यवसायिकता सूचक व्यवहारहरु:

1. Ethical Style

- Deals honestly with others
- Maintains confidentiality regarding professional matters.
- Recognizes professional biases and bases attitude and action upon a sound rationale.
- Believes that others recognize the stature of a professional.
- Does not misrepresent personal qualifications.
- Faces self honestly.

2. Altruistic Style

- Behaves unselfishly
- Devotes practice to the interests of others.
- Demonstrates motives for professional practice that are NOT selfish
- Shows respect for others.
- Shows positive attitude towards co-workers, service recipients and other stakeholders.

3. Responsible Style

- Promises only what can be delivered.
- Follows through on commitments.
- Delivers on time.
- Says “no” without guilt.
- Is accountable for own actions.
- Supports the basic tenets of the profession.
- Develops a philosophy and sound rationale for professional practice.
- Thinks before reacting.
- Foresees possible outcomes of professional actions.
- Makes decisions based on possibilities.
- Considers the best interest of the client.
- Evaluates his/her professional practice.
- Confronts discrepancies between intentions and actions.
- Assesses own contribution realistically.

4. Theoretical Style

- Practices critical thinking.
- Contributes to knowledge base.
- Shows appreciation for scholarship, research and theory.
- Presents the theoretical foundation of ideas and actions.
- Evaluates own professional practice in light of new conditions and knowledge.

5. Committed Style

- Spends time beyond the call of duty.
- Belongs to and takes an active part in professional organizations.
- Identifies with the profession both when it is praised and criticized.
- Articulates the profession’s philosophy and practice to the public.

6. Intellectual Style

- Reads current journals.
 - Keep abreast of technical advances.
 - Reads about own and related professions and specialties.
- Interacts with colleagues to gain new perspectives.
 - Participates in conferences.
 - Enrolls in courses regularly.
- Strives toward self-improvement.
- Develops performance skills.

३. नेपालमा सरकारी वकीलको व्यवसायिकता विकास

लोक कल्याणकारी राज्यको मुख्य जिम्मेवारी एवं कर्तव्य जनतालाई सेवा सुविधा उपलब्ध गराउनु हो। यसका लागि राज्यले विभिन्न संयन्त्रको विकास गरेको हुन्छ। तिनै संयन्त्रहरू मध्ये महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय र यस मातहतका सरकारी वकील कार्यालयहरू तथा मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय पनि रहेका हुन्छन्। फौजदारी न्याय प्रशासनका तीन प्रमुख अवयवहरू अनुसन्धान, अभियोजन र न्याय निरूपण मध्य सरकारी वकीलको अभियोजनमा महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ।

शाही न्याय सुधार आयोगको प्रतिवेदन, २०४० मा सरकारी वकीलको काम गर्न न्याय सेवाका कर्मचारीहरू प्रायः अनिच्छुक रहेको पाइन्छ। हाल बहाल रहेका अनुभवी र दक्ष सरकारी वकीलहरू मध्ये पनि धेरैजसो यथाशक्य न्याय सेवाको अन्य अङ्गमा सरुवा हुन प्रयत्नशील रहेको बुझिन्छ। सरकारी वकीलको व्यवसायिक सुविधा सम्बन्धी वर्तमान व्यवस्थामा समय सापेक्ष परिवर्तन नगरिएसम्म प्रतिभाशाली र व्यवसायिक प्रखरता हासिल गरी सकेका कानून व्यवसायी पनि यस सेवामा आकर्षित हुन सक्ने देखिदैन। सिफारिस गरेको करिब ४० वर्षसम्म पनि सरकारी वकील क्षेत्र व्यवसायिता बनाउने कार्यमा नै प्रयासरत रहेको देखिन्छ।

सरकारी वकीलको पद व्यवसायिक पद हो। व्यवसायिकता प्राप्तिका लागि यसका आफ्नै परिदृश्य र परिलक्ष्य छन्। व्यवसायिक, प्रभावकारी र जनविश्वास प्राप्त संस्थाको रूपमा स्थापित भई कानूनको शासन प्रवर्द्धन गर्नु महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको परिदृश्य हो। फौजदारी मुद्दाको अनुसन्धानमा नेतृत्वदायी भूमिका, स्वच्छ र प्रभावकारी अभियोजन तथा सुदृढ प्रतिरक्षा प्रणाली एवं व्यवसायिक कानूनी राय प्रदान गर्ने संस्थाको रूपमा विकास गर्नु यसको परिलक्ष्य हो। यसको आफ्नै मूल्य र मान्यताहरू छन्। स्वच्छ सुनुवाइ, कानूनको शासन, कानून र न्यायका मान्य सिद्धान्तहरूको अवलम्बन, मानव अधिकार र वैयक्तिक स्वतन्त्रताको सम्मान, संरक्षण र प्रवर्द्धन, सार्वजनिक हितको संरक्षण, पीडितमैत्री र न्यायमा सहज पहुँच, व्यवसायिक स्वायत्तता र उन्मुक्ति, उत्तरदायित्व र जवाफदेहिता, निरन्तर सुधार र सिकाई, नैतिकता र सदाचार लैंगिकमैत्री र विविधताको सम्बोधन, समावेशिता यसका मूल्यहरू हुन्।

संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालको संविधान जारी भै कार्यान्वयनको चरणमा प्रवेश गरिसकेको छ। नेपालको संविधानको धारा १६१ (मा सरकारी वकील तथा महान्यायाधिवक्ताको मातहतमा रहने अन्य कर्मचारीहरूको पारिश्रमिक, सुविधा तथा सेवाका शर्त सम्बन्धी व्यवस्था संघीय ऐन बमोजिम हुनेछ भने सरकारी वकील पेशाको व्यवसायिकरणका लागि संवैधानिक आधार तय भै

सकेको सन्दर्भमा व्यवसायिक क्षमता अभिवृद्धिका लागि आवश्यक श्रोत र अवसरहरूको पहिचान तथा व्यवस्थापन पेशागत र व्यावसायिकरणका लागि आवश्यक आचरण सम्बन्धी नियमहरू, पेशागत र व्यावसायिक उन्मुक्ति सम्बन्धी नियमहरूको संयोजित र सन्तुलित तथा व्यावसायिक क्षमता अभिवृद्धका अवसरहरूको वितरण व्यवस्था समेत समावेश गरी सरकारी वकीलको सेवा शर्त र सुविधा सम्बन्धी संघीय ऐनको तर्जुमा गर्नुपर्ने भएको छ। सरकारी वकीलको नियुक्ति, सेवा, शर्त, सुविधार व्यवसायिक उन्मुक्ति जस्ता व्यवसायिक स्वतन्त्रताका विषयमा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा रहेका केही महत्त्वपूर्ण व्यवस्थाहरू छन्।

३.१. अभियोजनकर्ताको भूमिकासम्बन्धी मार्गदर्शन (Guidelines on the Role of Prosecutors;, १९९०)

अभियोजनकर्ताको भूमिकासम्बन्धी मार्गदर्शन क्युवाको हवानामा १९९० अगष्ट २७ देखि सेप्टेम्बर ७ सम्म सम्पन्न भई अपराधको रोकथाम तथा कसुरदार उपरको व्यवहारसम्बन्धी आठौँ राष्ट्रसङ्घीय कांग्रेसद्वारा जारी गरिएको हो। प्रस्तुत मार्गदर्शनले अभियोजनकर्तालाई न्याय प्रशासनको अत्यावश्यक व्यक्तिका रूपमा स्वीकार गरेको पाइन्छ। यो मार्गदर्शनले अभियोजनकर्ताहरूको योग्यता, छनौट र तालिम, सेवाको हैसियत र शर्त, अभिव्यक्ति र सङ्गठन स्वतन्त्रता, फौजदारी कारवाही प्रक्रियामा भूमिका जस्ता गहनतम विषयमा मार्गदर्शन गरेको छ। यसले गरेका महत्त्वपूर्ण व्यवस्थाहरू:

- अभियोजनकर्ताहरू स्वतन्त्र र निष्पक्ष निकायद्वारा नियुक्ति हुनुपर्ने,
- सेवाका शर्तहरू उच्च हैसियतलाई सम्बोधन हुने गरी व्यवस्था गर्नुपर्ने र मर्का पर्ने गरी नघटाइने,
- व्यक्तिगत र संस्थागत स्वतन्त्रता हुनुपर्ने,
- अभिव्यक्ति र सङ्गठनको स्वतन्त्रता हुनुपर्ने,
- फौजदारी कारवाहीमा स्वविवेकीय अधिकार हुनुपर्ने,
- अभियोजनको वैकल्पिक उपायसमेत राखिनु पर्ने,
- अभियोजनकर्तालाई सबै प्रकारका धम्की अवरोध अनुचित हस्तक्षेपमुक्त व्यवसायिक कार्य र दायित्वको प्रत्याभूति हुने,
- अभियोजनकर्ता र निजको पारिवारका सदस्यको भौतिक सुरक्षा, पर्याप्त पारिश्रमिक कार्यकाल, निवृत्तिभरण तथा अवकाशको उमेरको कानूनद्वारा सुनिश्चितता हुने,
- नियुक्ति, सरुवा, बढुवा गर्दा मापदण्डका आधारमा व्यावसायिक योग्यता, सक्षमता इमानदारी र अनुभव जस्ता कुराका आधारमा हुनुपर्ने।

३.२. आवधिक योजनामा ने पालका सरकारी वकीलहरुको व्यवसायिकता विकास कार्यक्रम

२०७३ सालमा सरकारी वकीलहरुको राष्ट्रिय सम्मेलनले यो पदलाई व्यवसायिक पदको रूपमा आत्मसाथ गरेको थियो। महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको प्रथम र दोस्रो पञ्चवर्षीय योजनाहरुमा व्यवसायिकताका केही रणनीति र कार्यक्रम समावेश गरिएको थियो। चालु तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना) आ.व .२०७८/०७९-२०८२/८३(ले सरकारी वकीलको सेवालाई व्यवसायिक बनाउने लक्ष्य लिएको छ। यस अन्तर्गत पाँचवटा रणनीति र २८ वटा क्रियाकलाप संचालन गर्ने उल्लेख छ। जसको लागि रु .१८,९८,४५०००। -रकम लाग्ने प्रक्षेपित गरिएको छ।

चालु योजनाका रणनीति र क्रियाकलापहरु-:

लक्ष्य १. सरकारी वकील सेवालाई व्यावसायिक बनाउने

रणनीति १.१. सरकारी वकीलको व्यावसायिक स्वतन्त्रता र उन्मुक्तिको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्ने

क्रियाकलापहरु

- सरकारी वकील तथा अन्य कर्मचारीको नियुक्ति, सेवा, समन्वय बैठक र शर्त सम्बन्धी कानून जारी गर्न पहल गर्ने
- सरकारी वकीलको पेशागत स्वतन्त्रता र व्यवसायिक उन्मुक्ति सम्बन्धी कार्यशाला आयोजना गर्ने
- सरकारी वकीलको पेशागत स्वतन्त्रता र व्यवसायिक उन्मुक्ति सम्बन्धमा तुलनात्मक अध्ययन गर्ने
- कार्यसम्पादनका आधारमा सरकारी वकील र कर्मचारीलाई व्यवसायिक भत्ता उपलब्ध गराउन पहल गर्ने
- फौजदारी कानून र फौजदारी न्याय प्रणालीका असल अभ्यासको जानकारी आदान प्रदान
- नेपालको कानून प्रणालीका बारेमा जानकारी प्रवाह।

रणनीति १.२.सरकारी वकीलको काम कारवाहीलाई उत्तरदायी बनाउने

क्रियाकलापहरु

- सरकारी वकील तथा कर्मचारीको आचारसंहिता, २०७५ को अभिमुखीकरण तथा कार्यान्वयनको अनुगमन गर्ने
 - अनुगमन गर्ने जिम्मेवारी अधिकृत तोक्ने
 - आचार संहितासम्बन्धी उजुरीको अभिलेख राख्ने
 - अनुगमन प्रतिवेदन तयारी

- अनुगमन प्रतिवेदनको कार्यान्वयन गर्ने
- कार्यसम्पादनका आधारमा सरकारी वकील तथा कर्मचारीलाई पुरस्कार तथा दण्ड दिने प्रणालीलाई सम्बन्धी अभिलेख सुदृढ गर्ने
- सरकारी वकील तथा कर्मचारीलाई कायदेश सहित जिम्मेवारी दिने
- सेवाग्राहीको सन्तुष्टि सर्वेक्षण गर्ने (योजना अवधिमा दुई पटक)

रणनीति १.३. मानव संसाधनको व्यवस्थापन र विकास गर्ने

क्रियाकलापहरू

• संसाधनको विद्यमान अवस्थाको डाटावेस तयार गर्ने	(कम्तीमा वर्षको दुई जना) सरकारी वकील तयार गर्ने
• योग्यता	• न्यायिक जनशक्तिको प्राप्ति र विकासका सम्बन्धमा कानूनका प्राध्यापकसँग (कम्तीमा वर्षको दुई जना) अन्तरक्रिया गर्ने
• उमेर समूह	• पाठ्यक्रमका बारेमा सुझाव
• प्रशिक्षण प्राप्ति	• उपलब्ध जनशक्तिको कार्य सम्पादनको स्तर
• विभिन्न कार्यालयको अनुभव	• सरकारी वकीलको सेवामा दक्ष आपूर्तिका लागि प्रयास गर्ने
• विशिष्टीकरणको क्षेत्र	• कानून अध्यापन गराउने शैक्षिक संस्थासँग समन्वय गरी इन्टरनको सेवा लिने
• जनशक्ति व्यवस्थापन र विकासका लागि योजना तर्जुमा गर्ने	
• वैदेशिक अध्ययन, अवलोकन समेतका लागि मापदण्ड निर्माण गरी लागू गर्ने	
• विवाद समाधान गर्ने अन्तर्राष्ट्रिय निकायमा प्रतिनिधित्व गर्न सक्ने	

रणनीति १.४ अभियोजन प्रशिक्षण केन्द्रको संस्थागत विकास गर्ने

क्रियाकलापहरू

- जनशक्ति तथा स्रोत साधनको व्यवस्था गर्ने
 - संगठन संरचना
 - कार्य विवरण

- स्रोत साधनको उपलब्धता
- अभियोजन प्रशिक्षण केन्द्र सञ्चालनका लागि कार्यविधि तयार गर्ने
- प्रशिक्षणका लागि पाठ्यक्रम पुनरावलोकन र निर्माण गर्ने
- स्वीकृत पाठ्यक्रम अनुसारको प्रशिक्षण स्रोत सामग्री तयार गर्ने
- अन्य प्रशिक्षण प्रदायक संस्थाहरूसँग समन्वय गर्ने

रणनीति १.५. निरन्तर सिकाई विधि अवलम्बन गर्ने

क्रियाकलापहरू

- सरकारी वकीलको कार्यसम्पादनसँग सम्बन्धित विषयमा प्रवचन संचालन गर्ने ।
- नविनतम कानून र न्यायिक दृष्टिकोणको बारेमा सरकारी वकीलहरूसँग छलफल गर्ने
- बहस पैरवी र प्रतिरक्षाका लागि सरकारी वकीलले अन्य सरकारी वकीललाई अभ्यास गराउने ।
- सरकारी वकीललाई अन्य देशको अवलोकन भ्रमण र अनुभव गराउने ।
- सरकारी वकीललाई अध्ययन सामग्री उपलब्ध गराउने ।

३.३. Signs of Unprofessionalism:

- Lack of Strategic Plan
- Lack of Talent Management
- Lack of Positive Recruitment
- Uncertain career development plan
- Bad Professional Culture
- Abuse of Power Interactions with colleagues, staff, faculty
- Bias and sexual harassment
- Breach of confidentiality
- Arrogance
- Greed
- Misrepresentation
- Impairment
- Lack of Conscientiousness
- Conflicts of Interest

४. सरकारी वकीलको व्यवसायिकता विकासका कारण र तरिकाहरु

४.१. कारण

- क्षमता बढाउन
- प्रतिस्पर्धी बन्न
- वृत्ति विकास
- विशिष्टता विकास
- छिटो छरितो र कम लागतमा सेवा
- उपभोक्ता (सेवाग्राही) को सन्तुष्टि
- नयाँ चुनौतीलाई आत्मसाथ (सामना) गर्न
- वस्तु र सेवाको विकल्प सिर्जना गर्न
- विशेषज्ञ सेवा प्रदान गर्न

४.२. तरिका

- Exhibit at least 50% characteristics of a profession.
- Identify and eliminate anti-professional developments
- Set Professional Parameters

Establish professional expectations throughout all levels of your business.

- Invite Staff Input

Invite employees to participate in-group brainstorming sessions on how to increase professionalism in the workplace. This approach gives staffers a vested interest in the process and allows them to contribute thoughts, ideas and suggestions. Create an in-house team of volunteers to vet ideas and come back to the group with a plan of action for implementing new approaches.

- Clarity Is King

Developing your communication skills improves your professionalism. Employers are sticklers for strong spelling and grammar skills. Editing emails before sending and thoroughly proofreading your LinkedIn profile and other correspondence shows your boss that you pay attention to detail and improves your business writing overall. The way you manage your conversations also counts. Every conversation is an opportunity to

improve your articulation, assertiveness and listening skills. In writing and speaking, honesty is also a quality of professionalism, according to the Center for Professional Excellence's survey.

- Notice your own actions and those of others that exhibit that element of, or lack of, professionalism.
 - Carefully evaluate your own actions and how they relate to your internal beliefs and assumptions.
 - Challenge whether the belief or assumption is valid.
 - Create an action plan to work on bringing more coherence between actions and beliefs, creating greater integrity and authenticity.
 - Make an appointment with a professional to learn more about the career you seek.
 - What are the satisfactions you derive from your practice?
 - How have you sought to increase your effectiveness as a professional?
 - Can you describe an ethical problem that you have faced? How have you dealt with it?
 - What advice do you have for me to ensure my development as a professional?
1. Become a life-long learner. Part of developing your professional expertise is keeping up with new information that is relevant to your field of study. Continue your education. Get your graduate or post-graduate degree or a special certification.
 - Read books, articles, and journals related to your field. These more scholarly resources provide you with information that is likely to be an important part of your continuing professional development.
 - Follow blogs and social media accounts. Find other professionals in your field and connect with their online content. Many post thoughts that are new to the field and will introduce you to different perspectives and theories.
 - Attend conferences. Conferences allow you to network with other professionals in your field and participate in thought-provoking discussions and workshops.
 2. Find mentors. Mentors are more experienced individuals in your profession who can guide you and teach you. The mentor relationship can be as formal or as casual as you would like.
 - Ask older employees or leaders at your workplace to mentor you.
 - Read biographies about people in your field who made a major impact or contribution.
 - Listen to podcasts or seminars from experts in your field who may not be available for a one-on-one relationship.
 3. Join a group of colleagues. Meeting with other individuals in your profession can sharpen your skills and develop your expertise in ways that no textbook or blog article can.
 - Find a professional society in your field and become a member. Members often have access to resources non-members do not, and they are able to network with other professionals in their field.
 - Form a discussion or learning group with others at your workplace. Meet during lunch or breaks and talk about problems or experiences that you have encountered recently.
 4. Write about your profession. By posting reflections on your professional blog or publishing articles in a peer-reviewed journal, you put your thoughts out there for others to read and give feedback on. Plus, the process of writing can help you clarify your thoughts.
 5. Build your skills. Identify skills you would like to strengthen and then find opportunities to do that. For example, if you are a counselor and want to learn how to better comfort someone when they are hurting,

read books or talk to others about different methods they use. Then practice your skills as you interact with clients or friends.

४.३ .नेपालको अनुभव

- सरकारी वकीलको संस्थागत उद्देश्य कार्य प्रकृति र कार्यबोझ कार्यकारी जिम्मेवारी बहन गर्ने अन्य सरकारी निकायहरूको तुलनामा मात्र होइन फौजदारी न्यायका अन्य सहकारी अवयवहरूको भन्दा पनि नितान्त फरक ,जटिल र महत्वपूर्ण ,व्यापक र अधिक रहेको छ।
- व्यवसायिकता आफैमा पेशागत आचरण सम्बन्धी कडा नियमहरूको संहिता हो। यस्तो संहिता (Code) को प्रयोग र पालना गर्न गराउन निश्चित रूपमा सेवाको सुरक्षा ,न्यूनतम आर्थिक सुविधाको सुनिश्चितता , व्यवसायिक क्षमता विकासका अवसरहरू र विश्वव्यापी रूपमा स्वीकार भएका पेशागत उन्मुक्तिहरूको प्रत्याभूतिको जरुरत पर्दछ। जसको अभावमा तत्कालको स्थिति आँकलन गर्दा सरकारी वकील संस्थामा रहेर सेवाको प्रभावकारीता बढाउन आवश्यक मात्रामा उत्प्रेरणाको अभाव महसुस हुन्छ।
- सरकारी वकीलको संस्थाको सुदृढिकरण ,पेशाको व्यवसायिकरण र पदको विशिष्टिकरण योजना तर्जुमा तथा यसको कार्यान्वयनमा जति विलम्ब गरिन्छ फौजदारी न्यायको प्रभावकारीता अभिवृद्धि गर्नमा सरकारी वकीलको भूमिका अर्थात सरकारी वकीलको लागि भएको राज्यको लगानीको उत्पादकत्व गणना गर्न त्यति नै कठिन हुन्छ।
- संविधानको धारा १६१ मा सरकारी वकील तथा महान्यायाधिवक्ताको मातहतमा रहने अन्य कर्मचारीहरूको पारिश्रमिक, सुविधा तथा सेवाका शर्त सम्बन्धी व्यवस्था संघीय ऐन बमोजिम हुनेछ भन्ने सरकारी वकील पेशाको व्यवसायिकरणका लागि संवैधानिक आधार तय भै सकेको सन्दर्भमा व्यवसायिक क्षमता अभिवृद्धिका लागि आवश्यक श्रोत र अवसरहरूको पहिचान तथा व्यवस्थापन पेशागत र व्यवसायिकरणका लागि आवश्यक आचरण सम्बन्धी नियमहरू, पेशाको र व्यवसायिक उन्मुक्ति सम्बन्धी नियमहरूको संयोजित र सन्तुलित तथा व्यवसायिक क्षमता अभिवृद्धका अवसरहरूको वितरण व्यवस्था समेत समावेश गरी सरकारी वकीलको सेवा शर्त र सुविधा सम्बन्धी संघीय ऐनको तर्जुमा गर्नुपर्ने ।
 - सहभागितामूलक कानून निर्माण प्रकृयाको आत्मसाथ गर्दै,
 - उपलब्ध कार्यबोझको अनुपातमा प्रभावकारी कार्य सम्पादन गर्न विषय विषेशज्ञ सहितका पर्याप्त दरबन्दी कायम हुनुपर्ने,
 - पेशागत व्यवसायिकताका मान्यता र शर्तहरू, संस्थागत स्थायित्व र सुदृढिकरण, सेवाको सुरक्षा, सुविधाको पर्याप्तता र व्यवसायिक उन्मुक्ति समेतको वैधानिक स्वीकृती समावेश भएको कानून निर्माण गर्ने,

सरकारको हक हित र सरोकार निहित रहेको मुद्दाहरूमा बहस पैरवी र प्रतिरक्षा लगायत कानूनी राय प्रदान गर्ने सरकारी वकीलको कार्य व्यावसायिक कार्य हो। यस कार्यलाई दक्षतापूर्ण ढङ्गले संचालन गरी परिणाममुखी बनाउनु आजको आवश्यकता हो। यो संगठनमा कार्यरत जनशक्तिको व्यावसायिक दक्षतालाई कायम राख्न र बढाउन निम्न उपायहरू अवलम्बन गर्नु पर्ने देखिन्छ।

- कार्य विशिष्टिकरणमा जोड
- कार्यबोझका अनुपातमा पर्याप्त दरबन्दी श्रृजना गरिने कानूनी सुनिश्चितता
- तालिम, छात्रवृत्ती सहितको, स्वदेशी तथा वैदेशिक अध्ययन र अवलोकनका अवसरमा वृद्धि गर्ने
- समूहगत बहस पैरवी गर्ने कार्यपद्धतीको विकास गर्ने
- अनुसन्धानमूलक कार्य र तिनको कार्यान्वयन गर्ने
- भौतिक पूर्वाधारको विकास र नयाँ पूर्वाधार संरचनाको निर्माण गर्ने
- सूचना प्रविधिमा पहुँच बढाउने
- अनुगमन तथा निरीक्षणलाई औपचारिकतामा सिमित नराखी परिणाम मूखी बनाउने
- सरोकारवालाहरू संगको समन्वयमा प्रभावकारीता, नियमित अन्तरक्रिया र सुझाव कार्यान्वयन गर्ने
- विशेष प्रकृतिका कानूनहरू कार्यान्वयन गर्न दिग्दर्शन तयार गर्ने
- अनुसन्धान र अभियोजन पद्धतिमा आधुनिक प्रविधिको प्रयोग बढाउने
- भौतिक प्रमाणमूखी अनुसन्धान र अभियोजन
- अभियोजन प्रशिक्षण केन्द्रको उद्देश्य प्राप्तमा निरन्तर क्रियाशिलता बढाउने,
- Crime Trend Analysis Center स्थापनाको उद्देश्य पूर्तिमा क्रियाशिलता बढाउने,
- e-Attorney System स्थापना र दीगो व्यवस्थापन गर्ने
- कार्यसम्पादनमा आधारित तलब प्रणाली लागू गर्ने
- पहिचान भएका समस्याहरू समाधानका उपायको खाजी गर्न समस्याको विषय र प्रकृति मिल्दो एक निश्चित अनुसन्धान विधि अवलम्बन गरी अनुसन्धान गर्ने

४.४ .व्यावसायिक विकासको लागि सरकारी वकीलले ध्यान दिनुपर्ने विषयहरू:-

सरकारी वकीलको पेशा उच्च बौद्धिक स्तरको सम्मानित र मर्यादित पेशाको रूपमा स्थापित गर्नुपर्छ। अन्य पेशा भन्दा सरकारी वकीलको पेशा फरक यस अर्थमा रहेको छ कि यस पेशाले निरन्तर रूपमा नवीनतम विषयहरूको अध्ययनलाई जारी राखी विषयवस्तुप्रति सदैव प्रखर र दक्ष रहन माग गर्दछ। त्यसै गरी व्यवसायिकताको विकाशको लागि समयसमयमा नयाँ र विषयवस्तुलाई आवश्यक पर्ने तालिम लिइ रहनु पर्ने कुरालाई जोड दिन्छ। व्यवसायिकता वृद्धिका लागि निम्न कुरामा ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ।

- निरन्तर अध्ययन र जिज्ञासा
- संविधान र कानूनको ज्ञान,
- नजिरहरूको अध्ययन, जानकारी, र संग्रह
- परिणाममाथि जोड, प्रकृया छोटो बनाउने कुराप्रति सचेत
- पारदर्शिता र व्यवहारमा यसलाई

- प्रमाण कानूनको जानकारी र प्रयोगको अवस्थाको जानकारी
- कार्यविधि कानूनहरूको जानकारी,
- विदेशी महत्वपूर्ण मुद्दाहरूको नजिर/फैसलाहरूको जानकारी र नेपालमा प्रयोगको अवस्थाको बारेमा जानकारी
- मुद्दाप्रति लगनशिलता र दृष्टिकोणमा स्पष्टता
- उत्तरदायित्व र जवाफदेहीयता,
- बहसका क्रममा तथ्य, प्रमाण र नजिरको सिलसिलेवार प्रस्तुती र बहस कलालाई आत्मसाथ
- विषयवस्तुप्रति जानकारी
- आत्मसाथ
- विवेकशीलता,
- वाक्पटुता र तर्कपूर्ण अभिव्यक्ति
- विषम परिस्थितिको सहजतापूर्वक सामना गर्न सक्ने,
- विवादको मूल बिन्दुको पहिचान,
- नम्र र प्रेमपूर्ण व्यवहार र मिलनशील स्वभाव
- धैर्यवान एवं साहसी व्यक्तित्व,
- व्यवसायिक गोप्यताकायम गर्न सक्ने,
- व्यावसायिक कार्य विशिष्टिकरण,
- पक्षको, राष्ट्रको हित प्रति सचेत

५. निष्कर्ष

नेपालको संविधान तथा प्रचलित कानूनले महान्यायाधिवक्ता तथा मातहतका सरकारी वकीलहरूलाई सरकारवादी हुने मुद्दाहरूको अभियोजन गर्ने, नेपाल सरकार र नेपाल सरकारले तोकेको निकायहरूलाई कानूनी राय प्रदान गर्ने, सरकारवादी हुने मुद्दा र नेपाल सरकारको हक हित र सरोकार निहित रहेका मुद्दाहरूमा बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गर्ने समेतको जिम्मेवारी प्रदान गरेको छ। उक्त जिम्मेवारी पूरा गर्न व्यवसायिक सरकारी वकीलको आवश्यकता पर्दछ। अभाव, प्रभाव र दबाबमा रही कार्य गर्नुपर्ने अवस्था भएमा व्यवसायिक एवं स्वतन्त्रतापूर्वक कार्य सम्पादन गर्न कठिन हुन्छ। यसका लागि व्यवसायिक क्षमता र व्यावसायिक उन्मुक्ति अथवा स्वतन्त्रता आवश्यक हुन्छ।

- **संयुक्त राष्ट्र संघीय मार्गदर्शन:** संयुक्त राष्ट्र संघका अन्य पक्ष राष्ट्रहरूलाई जस्तै नेपाललाई पनि समान रूपमा लागू हुन्छ। नेपालमा त्यस्तै प्रकृतिको न्यायपालिकाको स्वतन्त्रता सम्बन्धी आधारभूत सिद्धान्त (Basic principles of independence of judiciary 1985) लाई नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ देखि अवलम्बन गरिएको छ। संयुक्त राष्ट्र संघद्वारा पारित अभियोजनकर्ताको भूमिका सम्बन्धी मार्गदर्शन (Guidelines on the Role of Prosecutors, 1990) मा अभियोजनकर्ताहरू स्वतन्त्र र निष्पक्ष निकायद्वारा नियुक्ति हुनुपर्ने, सेवाका शर्तहरू उच्च हैसियतलाई सम्बोधन हुने गरी व्यवस्था गर्नुपर्ने र मर्का पर्ने गरी नघटाइने, व्यक्तिगत र संस्थागत स्वतन्त्रता हुनुपर्ने, अभिव्यक्ति र सङ्गठनको स्वतन्त्रता हुनुपर्ने, फौजदारी कारबाहीमा स्वविवेकीय अधिकार हुनुपर्ने, अभियोजनको वैकल्पिक उपायसमेत राखिनु पर्ने, अभियोजनकर्तालाई सबै प्रकारका धम्की, अवरोध, हैरानी, अनुचित हस्तक्षेपमुक्त व्यावसायिक कार्य सम्पादन र दायित्व वहन गर्दा सेवाको सुरक्षा, व्यवसायिक उन्मुक्तिको प्रत्याभूति, अभियोजनकर्ता र निजको पारिवारका सदस्यको भौतिक सुरक्षा, पर्याप्त

पारिश्रमिक, कार्यकाल, निवृत्तिभरण तथा अवकाशको उमेरको कानूनद्वारा सुनिश्चितता, नियुक्ति, सरुवा, बढुवा गर्दा मापदण्डका आधारमा व्यवसायिक योग्यता, सक्षमता इमानदारी र अनुभव जस्ता कुराका आधारमा हुनुपर्ने व्यवस्थाहरू हुन्।

- बेलायतमा सरकारी वकीलले समग्र प्रमाण मूल्याङ्कन गरी अभियोजनमा लचकता प्रदान गर्ने वा प्रमाणले खामे नखामेको (Evidential Test) गरी मुद्दा चलाउने नचलाउने निर्णय लिन सक्ने र मुद्दा चलाउन सार्वजनिक हितमा छ छैन भनी विश्लेषण गरी मुद्दा चलाउदा जनहित विरोधी देखिएमा स्थगित गर्ने अधिकार प्रदान गरिएको छ। त्यस्तै जापानमा प्रमाणद्वारा पुष्टि नहुने प्रकृतिका दावीलाई थप अनुसन्धानका लागि फिर्ता पठाइने, अभियोगदावी पुरा नहुने जति मुद्दा नचल्ने निर्णय गर्ने र सानातिना प्रकृतिका मुद्दा नचलाउने गरी स्थगन गर्ने अधिकार प्रदान गरिएको छ। जसको कारण ९० प्रतिशत भन्दा बढी मुद्दामा सफलता हासिल गरेको अवस्था छ।
- विश्वव्यापीकरण उदारीकरण, पूंजीवाद, सूचना प्रविधिको विकास, वातावरणीय विषय, आतंकवाद, बसाई सराई, सम्पत्ति शुद्धिकरण, संगठित अपराध, विद्युतीय अपराधको विकास, आधुनिकीकरण, विज्ञान र प्रविधिको विकास तथा त्यसले फौजदारी कानूनको क्षेत्रमा पारेको प्रभाव तथा फौजदारी न्याय प्रणालीको सन्दर्भमा भएका सिद्धान्तहरूको विकासले सरकारी वकीलहरूको कार्यमा थुप्रै चुनौती र अवसरहरू सृजना भएका छन्। भौतिक उपस्थिति बिना अपराध गर्ने प्रवृत्ति दिनानुदिन बढ्दै गइरहेको अवस्था छ। एक देशमा अपराधको तयारी गरी अर्को देशमा अपराध गर्ने र त्यसको असर अन्यत्र पर्ने गरी वारदात घटाउन संभव भएको छ। सूचना प्रविधिको विकासले जुन वारदातहरूको थप जटिलता उत्पन्न भएबाट सरकारी वकीलमा व्यवसायिक क्षमता अनिवार्य भएको छ। नेपालका सरकारी वकीलको व्यवसायिकता विकासका लागि सेवाको सुरक्षा, सुविधाको पर्याप्तता र कार्यगत स्वायत्तता वा उन्मुक्ति जस्ता आधारभूत तत्वहरूको वैधानिक मान्यता प्रदान गर्न नेपालको संविधानको धारा १६१ बमोजिम शिघ्राती सिघ्र संघीय कानून निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ कार्यान्वयन हुनु पर्दछ।

सरकारी वकीलको व्यवसायिकताका लागि
अनुसन्धान र विकास (Research and Development, R &D)

पोषराज खनाल^१

शुभाष भट्टराई^२

१. अनुसन्धान र विकासको अवधारणा

अनुसन्धान र विकास (Research and Development, R &D) एक गतिशिल प्रक्रिया हो। अनुसन्धान र विकासको माध्यमबाट कुनै पनि संस्थाले नविनतम सोच, बिचार र बिकल्पहरूको खोजी गर्ने गर्दछ। अनुसन्धान नयाँ ज्ञान प्राप्त गर्ने एक माध्यम हो। त्यसैले यसलाई विकास प्रक्रियाको पहिलो चरणको रूपमा लिने गरिन्छ। अनुसन्धानबाट प्राप्त नतिजाको प्रयोग गरेर सरकारी तथा गैर-सरकारी क्षेत्रका तत्कालीन जल्दाबल्दा मुद्दालाई सम्बोधन गर्न, नयाँ सोच तथा बिचारको उजागर गर्न र कार्यको प्रभावकारिता बृद्धि गर्न व्यापक रूपमा प्रयोग हुदै आएको पाइन्छ। सूचना प्रविधि र विश्वव्यापीकरणको वर्तमान युगमा व्यक्ति तथा संस्था दुवैलाई प्रतिस्पर्धी बनाइराख्न र टिकाइराख्न समेत अनुसन्धानको विशेष महत्व रहेको पाइन्छ। अनुसन्धान र विकास प्रतिस्पर्धात्मक लाभ प्रदान गर्न सक्ने नयाँ वा सुधारिएको प्रविधि सिर्जना गर्ने प्रक्रिया हो। नवीन ज्ञानको स्रोत भनेकै वैज्ञानिक अनुसन्धान हो।

The term R&D covers three types of activity: basic research, applied research and experimental development. Basic research is experimental or theoretical work undertaken primarily to acquire new knowledge of the underlying foundations of phenomena and observable facts, without any particular application or use in view. Applied research is original investigation undertaken in order to acquire new knowledge. It is, however, directed primarily towards a specific, practical aim or objective. Experimental development is systematic work, drawing on knowledge gained from research and practical experience and producing additional knowledge, which is directed to producing new products or processes or to improving existing products or processes.

R&D activities and projects: “R&D activity” is the sum of actions deliberately undertaken by R&D performers in order to generate new knowledge. In most cases, R&D activities can be grouped to form “R&D projects”. Each R&D project consists of a set of R&D activities, is organized and managed for a specific purpose, and has its own objectives and expected outcomes, even at the lowest level of formal activity.

^१ उपन्यायाधिवक्ता, महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय

^२ सहायक न्यायाधिवक्ता, महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय

9.9 .The five criteria for identifying R&D :³

For an activity to be classified as an R&D activity, five core criteria have to be jointly satisfied. A set of examples, which is by no means exhaustive, is used to illustrate how the five criteria can be effectively applied to identify R&D activities as well as specific R&D projects.

1. **To be aimed at new findings (novel):** New knowledge is an expected objective of an R&D project, but it has to be adapted to different contexts. For example, research projects in universities are expected to pursue entirely new advancements in knowledge, and the same can be said for projects designed and managed by research institutes. Novelty could result from a project to reproduce an existing result that finds potential discrepancies. An experimental development project aimed at creating knowledge in support of the development of new concepts and ideas related to the design of new products or processes should be included in R&D. As R&D is the formal creation of knowledge, including knowledge embodied in products and **processes, the measurement focus is on the new knowledge**, not on the new or significantly improved products or processes resulting from the application of the knowledge.
2. **To be based on original, not obvious, concepts and hypotheses (creative):** An R&D project must have as an objective new concepts or ideas that improve on existing knowledge. This excludes from R&D any routine change to products or processes and, therefore, a human input is inherent to creativity in R&D. As a result, an R&D project requires the contribution of a researcher .
3. **To be uncertain about the final outcome (uncertain):** R&D involves uncertainty, which has multiple dimensions. At the outset of an R&D project, the kind of outcome and the cost (including time allocation) cannot be precisely determined relative to the goals. In the case of basic research, which is aimed at extending the boundaries of formal knowledge, there is a broad recognition of the possibility of not achieving the intended results.
4. **To be planned and budgeted (systematic):** R&D is a formal activity that is performed systematically. In this context “systematic” means that the R&D is conducted in a planned way, with records kept of both the process followed and the outcome. To verify this, the purpose of the R&D project and the sources of funding for the R&D performed should be identified. The availability of such records is consistent with an R&D project that is aimed at addressing specific needs and has its own human and financial resources.
5. **To lead to results that could be possibly reproduced (transferable and/or reproducible):** An R&D project should result in the potential for the transfer of the new knowledge, ensuring its use and allowing other researchers to reproduce the results as part of their own R&D activities. This includes R&D that has negative results, in the case that an initial hypothesis fails to be confirmed or a product cannot be developed as originally intended.

³ Concepts and definitions for identifying R&D Frascati Manual 2015, OECD

२. Research

Paul Leedy describes research as “the systematic process of collecting and analyzing information (data) in order to increase our understanding of the phenomenon with which we are concerned or interested.” Leedy suggests that the word research has so many meanings attached to it in that “few people have any idea of the real meaning.”^४

Research is an ORGANIZED and SYSTEMATIC way of FINDING ANSWERS to QUESTIONS.

- **SYSTEMATIC** because there is a definite set of procedures and steps which you will follow. There are certain things in the research process which are always done in order to get the most accurate results.
- **ORGANIZED** because in that there is a structure or method in going about doing research. It is a planned procedure, not a spontaneous one. It is focused and limited to a specific scope.
- **FINDING ANSWERS** is the end of all research. Whether it is the answer to a hypothesis or even a simple question, research is successful when we find answers. Sometimes the answer is no, but it is still an answer.
- **QUESTIONS** are central to research. If there is no question, then the answer is of no use. Research is focused on relevant, useful, and important questions. Without a question, research has no focus, drive, or purpose. It is also defined as Scholarly or scientific investigation or inquiry. ‘Research’ is to be understood as original investigation undertaken in order to gain knowledge and understanding. It’s a detailed study of a subject, especially in order to discover (new) information or reach a (new) understanding.

Research in common parlance refers to a search for knowledge. One can also define research as a scientific and systematic search for pertinent information on a specific topic. In fact, research is an art of scientific investigation. The Advanced Learner’s Dictionary of Current English lays down the meaning of research as “a careful investigation or inquiry especially through search for new facts in any branch of knowledge.”^५ Research is, thus, an original contribution to the existing stock of knowledge making for its advancement. In short, the search for knowledge through objective and systematic method of finding solution to a problem is research. The systematic approach concerning generalization and the formulation of a theory is also research. Research is “creative and systematic work undertaken to increase the stock of knowledge”.

^४J.W. Creswell, (2008). Educational Research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research (3rd ed.). Upper Saddle River: Pearson

^५ Research Methodology Methods and Techniques, C R Kothari

२.१. Criteria for a Good Research

- Every research should have a well defined goal.
- It should increase the existing knowledge and should contribute new facts and theories.
- It should have a systematic plan of work on budget, time and requirements for research
- It should be correct if cross checked by the readers.
- It should be logical, a logical statement gives new ideas and helps in conclusion of research.
- It should speak the truth and should not hide anything.

२.२. Significance of Research

1. **It helps in framing of policies:** Research helps in the framing of various government policies. Nearly all the government policies and budgets are planned and executed through research with the help of researcher. Annual budget, monthly budget, monetary and economic policies are all framed by the government. The government is assisted by various organization for framing the policies through research.^६
2. **Basic aim is to gain knowledge:** It leads to many ideas and changes old facts.
3. **It is used in business organization:** Many business companies hire researcher to work on various things. It is used in studying the changes taking place in the market. It helps in capital budgeting, tax management and cost saving policies.^७
4. **It leads to discovery and innovation of unknown facts and unexplored theories.** It leads to the growth of the society and its citizens. It gives chance to the researcher to go deep into the subject and to innovate it.

२.३. Importance of research are as follows: ^८

1. For building knowledge and facilitating learning.
2. It's a means to understand issues and increase public awareness.
3. It helps us succeed in business.
4. It allows us to disprove lies and support truths.
5. It is a means to find, gauge, and seize opportunities.

^६ Shashi K. Gupta and Dr. Praneet Rangi. "Research Methodology (Methods, Tools and Techniques)"; Kalyani Publishers 2012.

^७ CR Kothari and Gaurav Garg; Research Methodology Methods and Techniques, third edition 2014.

^८ <https://owlcation.com/academia/Why-Research-is-Important-Within-and-Beyond-the-Academe>, [accessed on 5th December 2022]

6. It promotes and develops confidence in reading, writing, analyzing, and sharing valuable information.
7. It provides nourishment and exercise for the mind.
8. It is used to gain familiarity with a phenomenon or to achieve new insights into it
9. It is used to portray accurately the characteristics of a particular individual, situation or a group
10. It is used to determine the frequency with which something occurs or with which it is associated with something else
11. It is used to test a hypothesis of a causal relationship between variables (such studies are known as hypothesis-testing research studies).

२.३.१. Legal Research:

Legal research is generally the process of finding an answer to a legal question or checking for legal precedent that can be cited in a brief or at trial. Sometimes, legal research can help determine whether a legal issue is a "case of first impression" that is unregulated or lacks legal precedent. Virtually every lawsuit, appeal, criminal case, and legal process in general requires some amount of legal research.^९

Generally, law is influenced by the prevailing social values and ethos. Most of the times, law also attempts to mould or change the existing social values and attitudes. Such a complex nature of law and its operation require systematic approach to the 'understanding' of 'law' and its 'operational facets'. A systematic investigation into these aspects of law helps in knowing the existing and emerging legislative policies, laws, their social relevance and efficacy, etc. In this backdrop, the present course on Legal Research Methods intends to acquaint the students of law with scientific methods of inquiry into law. It also intends to make them familiar with nature, scope, and significance of legal research. In addition, it endeavors to make them aware of role of legal research in the development of law and legal institutions, in particular and socio-economic development of the country in general.^{१०}

२.३.१.१ Who conducts legal research?

1. **Scholars and students** – Much legal research takes place at universities and schools of applied sciences. This is conducted by professors, junior and senior lecturers, doctoral candidates and other researchers. Sometimes large research projects are involved, sometimes smaller projects. Students are also involved in legal research. They write theses, are involved as student assistants in a research project or perform legal research in connection with a course.^{११}

^९ <https://www.findlaw.com/hirealawyer/choosing-the-right-lawyer/legal-research.html>, [accessed on 5th December 2022]

^{१०} S N Jain, Legal Research and Methodology, 14 Jr of Ind L Inst 487 (1972), at 490.

^{११} C. Stolker, Rethinking the Law School (Cambridge University Press 2014)

2. Attorneys, judges, public prosecutors, civil law notaries, in-house lawyers – Professional lawyers are often involved in legal research on a daily basis. For example, **they examine what the law is in a specific situation, answer questions of law and solve legal problems.** Some law firms, especially the larger ones, have an academic department that conducts research. Sometimes the research conducted by professional firms looks like the research conducted at universities, but not always⁹²
3. Government lawyers – **Government units employ many lawyers who conduct legal research.** Drafters of legislative proposals examine how a legal arrangement might be stated and whether it would hold under, for example, international or EU law. **Policy lawyers want to know the exact wording of current law in order to examine what scope there is for policymaking. The research that is conducted within government sometimes looks like the research conducted at universities, but, again, it is not exactly the same.**⁹²
4. Research bureaus and staffers – Some organisations (for example, courts of justice or ministries) have a separate research bureau that conducts legal research. There are also commercial research bureaus that conduct legal research that has been commissioned by third parties. The type of legal research conducted differs from one organisation to another.⁹³

२.३.१.२. Various types of Legal research

1. **Evaluative Process:-** Evaluative research is one which seeks to identify the roots of a social evil and tries to prohibit it by law, e.g. eradication of dowry, prohibition of sati, prohibition of child marriage, legalizing widow marriage etc. Historical facts play most important role in this kind of research.
2. **Explicative process:-** Explicative process is one which tries to ascertain the nature, scope and source of law in order to explain what law is, e.g. law relating to administrative action and legal control, matrimonial relief etc.
3. **Identificatory process:-** An identificatory process is one whose objective is to ascertain the people for whose benefit a legal rule is enacted, e.g. research carried on to find out the beneficiaries of land reform, beneficiaries of reservation among Scheduled Cast and Scheduled Tribes and Backwards, the group of industrial establishments kept out of the area of operation of a piece of legislation.
4. **Projective process:-** A projective process is one which aims at examining the degree of social acceptance to a policy the state is planning to implement. This kind of research attempts to find out at the very beginning, the mood of the people or masses, or electorate or industrial workers, whether they will accept the proposed scheme or not, or they will accept it with certain modifications. Truly speaking, it is a survey beforehand rather than a research work to find out the feasibility of the proposed scheme.

⁹² John C Wahlke and Heinz Eulau (eds), *Legislative Behavior-A Reader in Theory and Research* (Free Press of Glencoe, Illinois, 1959).

⁹³ Frederick C Hicks, *Materials and Methods of Legal Research* (1942, Reprint 1959) 23-31.

5. **Collative process:-** A collative process is one which tries to find out the effect of existing law, in relation to other existing law, i.e. its objective is to compare the two set of rules to find out which one is more workable and by which the desired effect may be achieved.
6. **Impact analysis process:-** This kind of research is carried on to find out the impact of an established or newly formed legal principle, rule or institution. In the area of planning this kind of study assumes much significance. On the basis of the outcome of the research necessary changes may be made wherever necessary. It helps us to change our outlook towards the objective sought to be achieved. Thus it is a preliminary step to law reform.
7. **Interactive process:-** Law does not operate in vacuum. It operates in society. There are a number of other factors, which interact with it. These factors are of various types such as formal or non-formal, permanent or transitory. A legal researcher can't be insensitive to such factors of society which annihilate the entire fabric of law. Since law is a part of the society, therefore, the law should be such as that it can work in the society.
8. **Interpretative process:-** This kind of research aims at interpreting the various words and phrases used in defining the law. The researcher makes effort to give a particular word, a specific meaning by using his own logic and authoritative opinion of the people. This kind of research is confined mostly to the study of statutes, text and judicial pronouncement and is done by analyzing the words. It helps acquire clarity, consistency, uniformity in the meaning of the legal writing.

२.३.१.३. Importance of Legal Research for Attorneys/Lawyers:

Virtually every lawsuit, appeal, criminal case, and legal process in general requires some amount of legal research.¹⁴ Generally, law is influenced by the prevailing social values and ethos. Most of the times, law also attempts to mould or change the existing social values and attitudes. Such a complex nature of law and its operation require systematic approach to the 'understanding' of 'law' and its 'operational facets'. A systematic investigation into these aspects of law helps in knowing the existing and emerging legislative policies, laws, their social relevance and efficacy, etc. In this backdrop, the present course on Legal Research Methods intends to acquaint the students of law with scientific methods of inquiry into law. It also intends to make them familiar with nature, scope, and significance of legal research. In addition, it endeavors to make them aware of role of legal research in the development of law and legal institutions, in particular and socio-economic development of the country in general.¹⁵

Importance of legal research is **To locate relevant "authority" that will help in finding a solution to a legal problem or issue.**

1. **To analyze the law by reducing, breaking and separating the law into separate elements:** It can be as simple as examining and explaining new statutes and statutory

¹⁴ <https://www.findlaw.com/hirealawyer/choosing-the-right-lawyer/legal-research.html>, [accessed on 5th December 2022]

¹⁵ 1 S N Jain, Legal Research and Methodology, 14 Jr of Ind L Inst 487 (1972), at 490.

schemes or as complex as explaining, interpreting and criticizing specific cases or statutes.

2. **To blend the distinct elements of cases and statutes together into coherent or useful legal standards or general rules:** The product of this research is the legal standard that is consistent with, explains, or justifies a group of specific legal decisions.
3. **To look at doctrinal or theoretical issues:** The research finding is applied in advising courts or clients about the application of the legal doctrine to specific cases, transactions, or other legal events. It may also criticize judicial opinions and in the case of conflicts between the decisions of a different court, suggests the resolution to those conflicts.
4. **To acquire an understanding of the legal subject while arguing for a better way of doing things:** A researcher who performs this type of research criticizes and comments legal doctrine and practices from the perspective of different sciences like economics, politics, and sociology
5. **It avoids superstitious beliefs, myths and prejudices:** Many people are still not aware of the research activities and its importance. Many ancient beliefs and myths have been proven wrong with the help of research.^{१६}

२.४. अनुसन्धानका प्रकार तथा चरित्रहरू (Kinds and Characteristics of Research)

२.४.१. Kinds of Research

Research is the creation of new knowledge. It can be categorized into four distinct types:

1. **Pure basic research** is experimental and theoretical work undertaken to acquire new knowledge without looking for long-term benefits other than the advancement of knowledge. Basic, or blue-sky research, is the pursuit of new knowledge without any assumptions about what it might lead to – essentially knowledge for its own sake.
2. **Strategic basic research** is experimental and theoretical work undertaken to acquire new knowledge directed into specified broad areas in the expectation of useful discoveries. It provides the broad base of knowledge necessary for the solution of recognized practical problems. Strategic research is the pursuit of new knowledge which might, in principle, have a practical application but without a precise view of the timescale or nature of the application.
3. **Applied research** is knowledge which is developed with a specific objective in mind, particularly the conversion of existing knowledge into products, processes and technologies. Applied research is original work undertaken primarily to acquire new knowledge with a specific application in view. It is undertaken either to determine

^{१६} P M Bakshi, Legal Research and Law Reform, in S K Verma & M Afzal Wani (eds), Legal Research and Methodology (Indian Law Institute, New Delhi, 2nd edn, 2001) 111

possible uses for the findings of basic research or to determine new ways of achieving some specific and predetermined objectives.

4. **Experimental development** is systematic work, using existing knowledge gained from research or practical experience, that is directed to producing new materials, products or devices, to installing new processes, systems and services, or to improving substantially those already produced or installed.

२.४.२. Characteristics of Research

- It gathers new knowledge or data from primary or first-hand sources.
- It places emphasis upon the discovery of general principles.
- It is an exact systematic and accurate investigation.
- It uses certain valid data gathering devices.
- It is logical and objective.
- The researcher resists the temptation to seek only the data that support his hypotheses.
- The researcher eliminates personal feelings and preferences.
- It endeavors to organize data in quantitative terms.
- Research is patient and unhurried activity.
- The researcher is willing to follow his procedures to the conclusions that may be unpopular and bring social disapproval.
- Research is carefully recorded and reported.
- Conclusions and generalizations are arrived at carefully and cautiously.

३. अनुसन्धान तथा विकास (Research and Development) को उद्देश्य तथा महत्व

अनुसन्धानले वर्तमान अवस्थाको मूल्यांकन गरी सुधारको लागि खाका तयार गर्न सहयोग पुर्याउदछ। विकसित र कम विकसित सबै राष्ट्रको यथोचित आर्थिक-सामाजिक विकासमा वैज्ञानिक अनुसन्धान र विकासको महत्व उच्च रहन्छ। विश्वव्यापी रूपमा विभिन्न क्षेत्रमा देखापरेका प्रवृत्तिका बारेमा अध्ययन अनुसन्धान आवश्यक हुन्छ। व्यक्तिको रुचि, क्षमता र दक्षताको पहिचान गरी त्यसलाई व्यवहारमा ल्याउन अनुसन्धान आवश्यक पर्दछ। संस्थाको बातावरणलाई सहज र सरल बनाइ सबैलाई अपनत्वबोध गराउन समेत अध्ययन अनुसन्धान गर्न आवश्यक देखिन्छ। अनुसन्धानले हामीलाई सेवाग्राहीसँग संवादमा संलग्न हुन, तिनीहरूको विश्वास र मूल्यहरू बुझ्न, तथा संगठनको आन्तरिक कार्य र नीति निर्माण गर्न सहजीकरण गर्दछ। अनुसन्धान र विकासको प्रयोग गरी कार्यमा नविनता सिर्जना हुने हुदा कामको प्रभावकारितामा समेत बृद्धि हुन जाने गर्दछ।^१

अनुसन्धानले परिणामहरू देखाउन, प्रभाव मापन गर्न र लक्ष्य प्राप्तिका प्रयासहरूलाई पुनः केन्द्रित गरी संस्थाको उत्पादकत्व वृद्धिमा सहयोग गर्दछ। सार्वजनिक संगठनहरूलाई जनताप्रति उत्तरदायी बन्न र राम्रो संगठनात्मक नीति सिर्जना गर्न अनुसन्धानको आवश्यकता पर्दछ। आगामी दिनको लागि तर्जुमा गर्ने नीति, कानून र कार्यक्रमलाई

^१ <https://nagariknews.nagariknetwork.com/opinion/40959-1364452512.html>, [accessed on 5th December 2022]

बजेटमा प्रतिविम्बित गर्न अनुसन्धान हुनु पर्ने देखिन्छ। प्रमाणको गुणस्तर, विश्वसनियता र सान्दर्भिकतालाई प्रभावकारी बनाउन पनि अनुसन्धान आवश्यक छ।

४. व्यवसायिकता बिकासको लागि Research and Development को महत्व

अभियोजनलाई वस्तुगत र वैज्ञानिक प्रमाणमा आधारित बनाउने र सरकारी वकीलको सेवालाई व्यवसायिक बनाउने सम्बन्धमा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना) २०७८।०७९-२०८२।०८३ (मा स्पष्टरूपमा लक्ष्य राखिएको छ।^२ व्यक्तिले आफुलाई तोकिएको वा आफू आवद्ध काममा कार्यकुशलता हासिल गर्नु, प्रतिफल र परिणाम प्राप्त गर्न भूमिका खेल्नु नै व्यवसायिकता हो। व्यवसायिकता भित्र कार्य विशिष्टीकरण, विशेष ज्ञान, निरन्तरता र जीवनयापनका लागि पेशा समेटिन्छ। व्यवसायिकताले कामप्रतिको प्रतिवद्धता, लगाव, झुकाव, नैतिकता, निष्ठा, इमान्दारिता, स्वायत्तता, विश्वास र कामको मानक निर्धारण समेतका कुरालाई समेट्दछ। साथै संगठन तहमा क्षमता एवं उत्पादकत्व वृद्धि, समूह गतिशीलता, परिणाममुखी, प्रतिस्पर्धा, संगठनको कार्यसंस्कृति र चिनारी पर्छन् भने व्यक्तिगत तहमा वृत्ति विकास एवं विशेषज्ञता, आत्मानुशासन, जिम्मेवारीपन, समयनिष्ठता, नतिजा उन्मुखता पर्छन्। कानून, कार्यविधि र कार्यतालिकाको अनुसरण नहुनु व्यवसायिकता कमजोर हुने मुख्य कारण हो। एक निश्चित मापदण्ड तय गरी सभावित उम्मेद्वार मध्येबाट योग्य व्यक्ति सेवामा भित्र्याइसकेपछि उसमा व्यवसायिकताको अभिवृद्धि गर्नु आवश्यक देखिन्छ। यसरी संगठनमा व्यक्ति नियुक्ति भै आइ सकेपछि उनीहरूले गर्नु पर्ने काम कर्तव्य र जिम्मेवारी स्पष्टरूपले किटानी नहुनु र राम्रा कामको सहाना नहुनु, बढुवा वा पुरस्कारलाई कामसँग जोड्न सकिएन भने कर्मचारीको मनोबलमा हास आउदछ। साथै यस किसिमको कार्यबाट कामको गुणस्तरमा समेत कमी आउदछ। यस प्रवृत्ति व्यवसायिकताको बिकासमा यो समस्याको रूपमा रहन्छ। कार्यसम्पादन व्यवस्थापन प्रभावकारी बनाउन, उत्पादकत्व, विश्वसनीयता र साख बढाउन समेत व्यवसायिकताको विकास र प्रयोगको गहन महत्व छ। पेशागत व्यवसायिकता अभावमा परिवर्तनको अपेक्षा पूरा हुन सक्दैन। व्यवसायिकता कसरी विकास गरिन्छ भन्ने विषयमा गहन रूपमा अध्ययन गर्न जरूरी देखिन्छ। समग्रता भन्नुपर्दा मूल्यमा आधारित भइ सेवा प्रवाह गर्नु नै पेशागत व्यवसायिकता हो। यो सिद्धान्त र ती सिद्धान्तको कार्यान्वयन गर्ने प्रतिवद्धता हो।

राज्यका तर्फबाट आमनागरिकलाई दिइने सेवाको प्रभावकारी व्यवस्थापन, सेवा वितरणको कार्यकुशलता, कार्यसम्पादनमा सार्वजनिक जीवनका आचरणको अवलम्बन, कार्यालय व्यवहारमा पदीय भूमिका निर्वाह, तथ्यपरक निर्णय, सेवाप्रतिको निष्ठा र निष्पक्षता नै कर्मचारीले निर्वाह गर्नुपर्ने आधारभुत व्यवहार हुन्। व्यवसायिकतालाई विभिन्न दृष्टिले परिभाषित गर्न सकिन्छ। कुनै पेशाको व्यवसायिकतालाई हेर्दा यसमा दुईवटा पक्षलाई महत्वपूर्ण मानिन्छ। व्यक्तिमा कुशल कार्यसम्पादनका लागि आवश्यक विषयगत प्राविधिक सीप र इमान्दारिताका साथ

^२ महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना २०७८।०७९-२०८२।०८३

कार्यसम्पादन गर्ने नैतिक आचरणको विषय भएकोले यसलाई महत्वपूर्ण मानिन्छ। साथै, कुनै पनि पेशा वा व्यवसायमा आवद्ध भएका मानिसहरूले त्यो पेशा व्यवसाय वा क्षेत्रलाई कसरी लिन्छन् र कसरी विकसित गराउँछन् भन्नेमा पनि भर पर्छ। यसमा पेशागत मर्यादा र नैतिक आचरणका विषयहरू अन्तर सम्बन्धित हुन्छन्। कुनै खास पेशा वा व्यवसायमा संलग्न व्यक्तिहरूमा त्यो पेशाका लागि आवश्यक क्षमता, अपेक्षित व्यवहार र नैतिक आचरण नै समग्रमा व्यवसायिकता हो भनेर बुझ्न सकिन्छ।^३

सेवामा व्यवसायिकताका लागि सिद्धान्त र मूल्यको अभिमुखीकरण गर्नु र त्यसलाई कार्यरूप दिने क्षमता विकास सहितको कार्यवातावरण आवश्यक देखिन्छ। यसका लागि अध्ययन तथा अनुसन्धान गर्नु आवश्यक हुन्छ। कर्मचारीको रुचि, क्षमता र दक्षताको पहिचान गरी सो बमोजिम पदस्थापना (Right Man in Right Place), समानुपतिक रूपमा कार्य र अवसरहरूको वितरण र कर्मचारीको वृत्तिपथलाई सुनिश्चित गराउन सकेमा व्यवसायिकता विकासमा सहयोग पुग्ने देखिन्छ। नेपालमा न्याय क्षेत्रको विकास समयानुकूल हुन नसक्नुमा अभियोजन र अनुसन्धानको महत्व र उपयोगिताको उचित मूल्यांकन नहुनु मुख्य कारणका रूपमा रहेको छ। उचित वातावरणको अभावमा व्यवसायिकताले मुर्त रूप लिन नसकेको अवस्थामा अनुसन्धानको महत्व बढेको देखिन्छ।^४

व्यवसायिकता बिकासको लागि अनुसन्धान र बिकासको महत्व यस प्रकार रहेको छ।

- संस्थाहरूले नविन प्रकारका सेवाहरूको शुरुवात गर्न र तिनीहरूले प्रवाह गर्ने सेवाको गुणस्तर वृद्धि गर्न,
- विश्वव्यापी रूपमा देखिएका नवीनतम कार्यलाई आत्मसात गर्न,
- संस्थालाई अद्यावधिक बनाइराख्न,
- कर्मचारीलाई प्रतिस्पर्धी बनाइराख्न,
- विभिन्न संस्थाबीचमा उचित सम्बन्ध स्थापित गर्न,
- सेवाको गुणस्तरमा सुधार ल्याउन,
- ब्यक्तिको दक्षता र क्षमतामा अभिवृद्धि गर्न,
- सरोकारवालाको सहभागिता बढाउन सहयोग गर्न,
- नीति निर्माणमा सुधार ल्याउन,
- अनुसन्धान गर्ने/गराउने संस्कारको विकास गर्न,
- विद्यमान अनुसन्धानका प्रविधिहरूलाई प्रभावकारी रूपमा प्रयोग गर्ने संस्कारको विकास गर्न,
- एउटै प्रकृतिका अनुसन्धान हुने संस्था र व्यक्तिका बीचमा समेत आपसी संवाद र सहकर्म गर्न,
- अनुसन्धानका लागि आवश्यक पूर्वाधार, लगानी र वातावरणको उचित व्यवस्थापन गर्दै अनुसन्धानका गतिविधिमा निरन्तरता अभिवृद्धि गर्न।

^३ निजामती सेवा पत्रिका, २०७४ पौष

^४ <https://www.erupse.com/?p=20294>, [accessed on 7th December 2022]

Action research is used in many professional learning contexts, both formally and informally.^५ This perspective is quite different from traditional views of professional education, which often take the form of training. New knowledge can most effectively be generated through dialogue with others who are equally interested in the process of learning. The dialogue is always a dialogue of equals. No one tells another what to do in action enquiries; we all share and value one another's learning. Improving the work you do is about learning to do things in new ways. It is a process of professional learning. This is true whether you are just beginning your career or whether you are in full swing. Learning is for life, not just for college.^६ When action research informs professional development programs, they work from the point of view of the person who is learning. It is assumed that you already know a great deal. Perhaps your knowledge is intuitive or only roughly worked out, but you still have the answers in yourself, ready for the right stimulus to set them off. You don't need a trainer so much as a supporter, or critical friend, who will listen to your ideas, challenge them, and help you to find alternatives. This kind of facilitative model means that the supporter is also learning; they are not expected to have answers to your workplace-based questions. They actively learn with and from you; it is a dialogue of equals. Of course, being an effective supporter means developing a high level of interpersonal skills, sensitivity and wisdom. Developing these skills is a research process. Doing action research helps you to grow professionally, to show how you are extending your own professional knowledge.^७

५. सरकारी वकीलको व्यवसायिकता विकासका लागि अनुसन्धान तथा विकास (Research and Development) को अवधारणा लागू गर्न आवश्यक देखिने क्षेत्रहरू (Intervening areas)

देहायबमोजिम सरकारी वकीलका कार्यहरू सम्पादन गर्नका लागि महसूस भएका/देखिएका देहाय बमोजिमका समस्याहरूको पहिचान तथा समाधानका उपायहरू सिफारिस गर्न अनुसन्धान तथा विकास (Research & Development, R&D) को अवधारणा लागू गर्दा सरकारी वकीलको व्यवसायिकता प्रवर्धन हुने देखिन्छ ।

सि.नं .	सरकारी वकीलका कार्यहरू	समस्याहरू	समाधानका लागि प्रस्तावित अनुसन्धानका प्रकारहरू	कैफियत
१.	अनुसन्धान निर्देशन र अभियोजन निर्णय (नेपाल सरकारको हक, हित वा सरोकार निहित रहेका मुद्दामा कुनै अदालत वा न्यायिक निकाय वा अधिकारी	जाहेरी दर्ता चरणमा अनुसन्धान अधिकारीको मुख्य जिम्मेवारी र सरकारी वकीलको समेत भूमिका निर्धारण गरेको विधिको मनसाय (विधायिकी मनसाय) के हो? अनुसन्धान अधिकारी र सरकारी वकीलबिचको समन्वय नविगारी अनुसन्धान अधिकारी र सरकारी	जाहेरी दर्ता सम्बन्धमा सुनिने गरेका गुनासोलाई सम्बोधन गर्नका लागि के कति कारणले जाहेरी	

^५ <https://kstatelibraries.pressbooks.pub/gradactionresearch/chapter/chapt2/>, [accessed on 7th December 2022]

^६ Action research for professional development Concise advice for new action researchers Jean McNiff

^७ <https://kstatelibraries.pressbooks.pub/gradactionresearch/chapter/chapt1/>, [accessed on 8th December 2022]

<p>समक्ष नेपाल सरकारको तर्फबाट मुद्दा चलाउने वा नचलाउने निर्णय गर्ने ।)</p> <p>क. जाहेरी दर्ता</p>	<p>वकीलको आ-आफ्नो बुझाइको स्तर, अनुभव र नागरिकका मौलिक तथा कानूनी अधिकारहरूको प्रचलनमा प्रतिकूल असर नपर्ने गरी कार्यव्यवस्थापन गर्न सकिएको छैन ।</p>	<p>दर्ता हुन नसकेको हो सो सम्बन्धमा त्यसको कारण पत्ता लगाउन र बिगत र वर्तमानको जाहेरीको अवस्थाको जानकारी लिन Causal Comparative Research गर्नुपर्ने ।</p>	
<p>ख. अनुसन्धान, निर्देशन र थप अनुसन्धान निर्देशन</p>	<p>-अनुसन्धान निर्देशन र निर्देशनको पालना सम्बन्धी कानूनी व्यवस्थाको विधायिकी मनसाय के हो? हालसम्म भएको अभ्यासबाट मुद्दाको सफलता र न्यायको मर्ममा के कस्तो प्रभाव परेको छ? अनुसन्धान कार्यको पूर्ण जिम्मेवारी अनुसन्धान अधिकारीलाई हुने, अभियोजन निर्णयको पूर्ण जिम्मेवारी र स्वतन्त्रता अभियोजन कर्ताको रहने मान्यता हो वा नियन्त्रणात्मक आशय हो वा साझा उद्देश्य प्राप्तिका लागि सह-अस्तित्वको भावना सहित समन्वय र सहकार्यको मान्यतालाई व्यवहारमा प्रभावकारी रूपमा लागु गर्नु पर्ने हो? अनुसन्धानको प्रारम्भिक प्रतिवेदन प्रस्तुत भएपछि सबै मुद्दाहरूमा सरकारी वकीलले निर्देशन दिनुपर्ने वा केही कुनैमा मात्र दिए हुने, मनलागी गर्न सक्ने, आफैले दिएको निर्देशन पालना भए नभएको वा पालना गर्न सम्भव नभएको भए कारण खुले नखुलेको विचार नगरी अभियोजन निर्णय गर्न सक्ने वा नसक्ने?</p> <p>-कस्तो कस्तो अवस्थामा र कुन समयमा थप अनुसन्धान निर्देशन दिन सकिने हो? थप</p>	<p>अनुसन्धानको प्रारम्भिक प्रतिवेदन प्रस्तुत भएपछि सरकारी वकीलले निर्देशन दिए/नदिएको, दिएको निर्देशन पालना भए नभएको सम्बन्धमा केही sample case छनौट गरी Survey Research गर्ने तथा दिएको निर्देशन पालना भएका र नभएका बिचमा Impact Evaluation Research गर्ने ।</p>	

		अनुसन्धान निर्देशनको पालना बाध्यकारी हुन्छ वा अनुसन्धान अधिकारीले औचित्य र आवश्यकता विचार गर्न सक्ने हो?		
	ग. अनुसन्धानका लागि पक्राउ शंकित व्यक्तिलाई न्यायिक हिरासतमा राख्न म्याद लिने र थप गर्ने ।	अनुसन्धान अधिकारीले शंकित पक्राउ व्यक्तिलाई न्यायिक हिरासतमा राख्ने म्याद लिँदा र थप गर्दा सरकारी वकील मार्फत लेखी पठाउनु पर्ने कानूनी व्यवस्था बाध्यात्मक हो वा स्वेच्छिक हो? बाध्यात्मक हो भने विधि निर्माणकर्ताको सरकारी वकीलसँगको अपेक्षा के हो? हालसम्म के कसरी कस्तो अभ्यास भै आएको छ? सरकारी वकीललाई मानव अधिकार र नागरिक अधिकारको संरक्षक, अनुसन्धान अधिकारीहरुबाट अधिकारहरु सुनिश्चित गरेका कानून र मान्यताहरुको उल्लंघनको सम्भावनालाई आँकलन गर्दै सरकारी वकीललाई नियन्त्रकका रूपमा जिम्मेवारी दिन खोजेको हो? फौजदारी कार्यविधि संहिता र अन्य विशेष विषयगत फौजदारी कानूनहरुको आसय एवं उद्देश्य (Spirit & Objectives) अनुसन्धानका क्रममा "थुन र सुन" को मान्यता लागू गर्ने भन्ने हो वा "सुन र थुन" को मान्यता लागू गर्ने भन्ने हो? अनुसन्धान अधिकारीले न्यायिक हिरासतमा राख्ने अनुमति माग वा म्याद थप माग गरेकोमा सरकारी वकीलले औचित्य विचार गरी म्याद लिन वा थप गर्न आवश्यक छैन भन्न पर्ने वा सक्ने हो कि होइन? म्याद वा म्याद थप माग गरेको अवधि भए गरेको / कामको उपलब्धी र अव गरिने प्रस्ताव गरेको कामको प्रकृति, प्रकार र मात्रा विचार गरी घटी वा बढी समयका लागि सिफारिस गर्न सक्ने वा पर्ने हो वा होइन?	अनुसन्धान अधिकारीले न्यायिक हिरासतमा राख्ने अनुमति माग वा म्याद थप माग गरेकोमा सरकारी वकीलले औचित्य विचार गरी म्याद लिन वा थप गर्न आवश्यक छैन भन्न पर्ने वा सक्ने हो कि होइन भन्ने दृष्टान्तको लागि केही Case हरू छनोट गरी Case Study Research गरी त्यसको Findings का आधारमा लागू गर्न उपयुक्त हुने ।	

	घ. विशेष अनुसन्धान टोली गठन	मुलुकी फौजदारी संहिता र केही विषयगत फौजदारी कानूनहरुमा विशेष र विशेषज्ञ सहितको अनुसन्धान टोली गठन गर्न सक्ने कानूनी व्यवस्थाको समान आसय तथा उद्देश्य हो वा फरक फरक? कार्यकारी अधिकारीको नेतृत्वमा गठन भएका छानविन टोलीको प्रतिवेदनले जाहेरी वा प्रमाण ग्राह्य कागजको रूपमा मान्यता पाउने हो वा होइन?	<ul style="list-style-type: none"> • Comparative Research • Analytical Research 	
	ङ. अभियोजन निर्णय	अभियोजन निर्णय व्यहोरामा खुलाउनुपर्ने आधार र कारणहरुको न्यूनतम दायरा वा मापदण्ड के कति हुने?	अभियोजन निर्णय व्यहोरामा खुलाउनुपर्ने आधार र कारणहरुको न्यूनतम दायरा वा मापदण्ड सम्बन्धमा समान फौजदारी कानून र न्याय प्रणाली अवलम्बन गरेका अन्य देशहरुले प्रचलनमा ल्याएका Minimum Standard अध्ययन गर्न Comparative Research गर्नु उपयुक्त हुने।	
	च. अभियोगपत्र तयारी र दायरी ।	-अभियोगपत्रको फर्म्याट स्तरीकरण र सुधार -अभियोगपत्र साथ पेश गर्नुपर्ने भौतिक प्रमाणहरुको प्राप्ति र सुरक्षा जिम्मेवारी -आरोपित व्यक्ति फरार रहेमा वा पक्राउ व्यक्ति पनि सनाखत गर्नुपर्ने अवस्था रहेमा फरारका हकमा अदालतबाट म्याद जारी गर्दा वेपत्ते तामेली हुने अवस्थाको न्यूनीकरण गर्न र सनाखत प्रक्रिया र व्यहोराले प्रमाणिक महत्व नराख्ने भएका कारण अन्यथा हुने	अभियोगपत्रको फर्म्याट स्तरीकरण र सुधारका लागि Descriptive Research गरी Standardization बनाउन सकिने ।	

		गरेको अवस्थाको न्यूनीकरणका लागि अनुसन्धान अधिकारीले पुरा गर्नुपर्ने प्रक्रियागत कामको स्तरिकरण नभएको ।		
२ .	<p>बहस पैरवी र प्रतिरक्षा प्रतिनिधित्व</p> <p>क. नेपाल सरकारको हक, हित वा सरोकार निहित रहेको मुद्दामा नेपाल सरकार वा नेपाल सरकारको अधिकारी वा कर्मचारीको तर्फबाट अदालत वा मुद्दा हेर्ने निकाय वा अधिकारी समक्ष उपस्थित भई बहस पैरवी गर्ने,</p>	<p>मुद्दाको विषय, प्रकृति र सुनुवाईको चरण(तह) शुरु कारवाही वा पुनरावेदन वा पुनरावलोकनका आधारमा बहस पैरवी तयारीका क्रममा ध्यान दिनेपने न्यूनतम कुराहरुको स्तरीकरण (Standardization) नभएको ।</p>	<p>मुद्दाको विषय, प्रकृति र सुनुवाईको आधारमा बहस पैरवी तयारीका क्रममा ध्यान दिनुपर्ने न्यूनतम कुराहरुको अध्ययन गर्न Baseline Survey गरी न्यूनतम मापदण्ड तयार गर्ने ।</p>	
	<p>ख. नेपाल सरकार वादी वा प्रतिवादी भई दायर भएका मुद्दा मामिलामा नेपाल सरकारको तर्फबाट प्रतिरक्षा गर्ने ।</p>	<p>सरकारी वकीलले प्रतिरक्षा गर्ने प्रतिनिधित्व प्रभावकारी र सार्थक बनाउनका लागि सरोकारवाला सरकारी निकाय तथा अधिकारीको जिम्मेवारी के रहने ? सरोकारवालाको समन्वयको अभावका कारण भएका आदेश र फैसलाहरुबाट सरकारलाई पर्न जाने अतिरिक्त दायित्व प्रतिको जवाफदेही को हुने ? यस सन्दर्भमा हालसम्म भै आएको अभ्यासको मूल्यांकन र आगामी दिनमा अपनाउनुपर्ने रणनीति तय गर्न अनुसन्धान गर्नुपर्ने ।</p>	<p>समन्वयको अभावका कारण भएका आदेश र फैसलाहरुबाट सरकारलाई पर्न जाने अतिरिक्त दायित्व प्रतिको जवाफदेही सम्बन्धमा Evaluation Survey गरी त्यसको Finding का आधारमा Policy Research (Needs Analysis) गर्ने ।</p>	

३ .	<p>पुनरावेदकीय कारवाही (नेपाल सरकारको हक, हित वा सरोकार निहित रहेको मुद्दामा पुनरावेदन, पुनरावलोकन वा मुद्दा दोहोर्‍याउनको लागि नेपाल सरकार वा नेपाल सरकारको अधिकारी वा कर्मचारीको तर्फबाट निवेदन दिने सम्बन्धी कारवाही गर्ने वा गराउने)</p> <p>क. मुलुकी फौजदारी(कार्य विधी) संहिताको दफा ७३ नं. वमोजिमको निवेदन</p>	<p>अन्तरकालिन आदेशका विरुद्ध निवेदन गर्नुपर्ने न्यूनतम अवस्था र आधारहरूको Quantification र स्तरिकरण Standardization नभएको ।</p>	<p>अन्तरकालिन आदेशका विरुद्ध निवेदन गर्नुपर्ने न्यूनतम अवस्था र आधारहरूको अध्ययन गर्न Basic Research गर्ने ।</p>	
	<p>ख. पुनरावेदन गर्ने</p> <p>ग. मुद्दा दोहोर्‍याई हेरी पाउने निवेदन</p>	<p>न्याय प्रशासन ऐन ०७३ को दफा ९ र १२ को उद्देश्य तथा मनसाय के हो र दुवै प्रावधानहरू बीच रहेको अन्तर के हो?</p>	<p>यसका लागि Specific Point out गर्न Case Study based Research गर्नुपर्ने ।</p>	
	<p>घ. पुनरावलोकनको निवेदन</p>	<p>न्याय प्रशासन ऐन ०७३ को दफा ११(२) (ख) वमोजिम सर्वोच्च अदालतबाट स्थापित नजिर वा कानूनी सिद्धान्तको प्रतिकूल फैसला वा अन्तिम आदेश भएको देखिएमा पुनरावलोकनको निवेदन गर्न सकिने व्यवस्थाको खास प्रचलनको लागि Principle of stare decisis (फैसला स्थिरताको सिद्धान्त) लगायतका सिद्धान्तहरूको अध्ययन गरी सबै फैसला नजिर होइन, सबै नजिरहरू फैसला हुन भन्ने मान्यता व्यवहारमा लागु गर्न पुनरावलोकनको निवेदन गर्ने नगर्ने निर्णय गर्दा सर्वोच्च अदालतबाट भएका फैसलालाई न्याय प्रशासन ऐन ०७३ को दफा ११(२)(ख)</p>	<p>सर्वोच्च अदालतबाट भएका के कस्ता फैसलालाई नजिर मान्ने भन्ने एक निश्चित मापदण्ड निर्धारण गर्नका लागि Inductive Research गरी Clear Guidelines तय गर्नुपर्ने ।</p>	

		बमोजिमको नजिर मात्रै भन्ने एक निश्चित मापदण्ड निर्धारण गर्नका लागि Research गर्नुपर्ने ।		
४ .	कानूनी राय परामर्श क. संवैधानिक एवं कानूनी विषयमा नेपाल सरकार र नेपाल सरकारले तोकिएको अन्य अधिकारीलाई राय सल्लाह दिने ।	<p>-कानूनी राय परामर्श लिने र दिने कार्यको विधि, प्रक्रिया र कानूनी प्रश्न समावेश भए नभएको अवस्था एकिन गरी कानूनी राय परामर्श लिने फर्म्याटको स्तरीकरण (Standardize) गर्न Research गर्नुपर्ने ।</p> <p>-नेपालको संविधानले महान्यायाधिवक्तालाई नेपाल सरकारको प्रमुख कानूनी सल्लाहकार मानेको छ, नेपाल सरकारको कार्यविभाजन नियमावलीले कानूनी रायको जिम्मेवारी कानून न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालयलाई पनि तोकेको अवस्था छ । कानूनी राय जस्तो महत्वपूर्ण जिम्मेवारी सरकारको एक निकाय वा अधिकारीबाट (एकद्वार प्रणाली) मात्रै दिने व्यवस्था कायम नगरेसम्म राय माग्ने पक्षहरूले कानूनी प्रश्न समावेश नभएको अवस्थामा पनि आ-आफ्नो Vested Interest पुरा हुने गरी राय आओस भन्ने अभिप्रायले कतिपय दुवै निकायसँग, कतिपय आफूले अनुकूल ठानेको अधिकारीसँग र यदाकदा मिलेमतोमा वा सत्यतथ्य गुमराहमा राखेर राय माग गर्ने, दुवै अधिकारीसँग राय माग गरेर कुनै एक रायलाई सिरानी हालेर आफ्नो ईच्छा अनुकूलको निर्णय गर्ने अभ्यास रही आएको छ । संविधान र नियमावलीमा रहेको समनार्थी कानूनी प्रावधान कुन चाही मान्य हुने हो? दोहोरो जिम्मेवारी तोकेको कारण सुशासन व्यवस्थापनमा प्रतिकूल प्रभाव परेको समस्याको सम्बोधन कसरी गर्न सकिन्छ ? कानूनी रायका विषयमा सर्वस्वीकृत कुनै मान्यता वा सिद्धान्त छ वा छैन? स्पष्ट धारणा</p>	यसका लागि मिल्दोजुल्दो कानून प्रणाली अवलम्बन गरेका अन्तराष्ट्रिय मुलूकको अभ्यास के कस्तो रहेको पाइन्छ सबै अध्ययन विश्लेषण र अनुसन्धानका लागि Observational Research र Comparative Research गर्नुपर्ने ।	

		वनाउन जरूरी देखिन्छ ।		
	<p>ख. नेपाल सरकारको तर्फबाट दायर भएको मुद्दा फिर्ता लिँदा नेपाल सरकारलाई राय दिने।</p>	<p>नेपाल सरकारले फौजदारी मुद्दा फिर्ता लिन सक्ने कानूनी व्यवस्थाको विधायिकी मनसाय के हो ?समान प्रकृतिको फौजदारी कानून न्याय प्रणाली अवलम्बन गरेका अन्तराष्ट्रिय सरकारहरुको मान्यता र अभ्यास के कस्तो रहेको छ आदि कुराको अनुसन्धान गरी मुद्दा फिर्ता लिँदा नेपाल सरकारले लिनपर्ने राय दिँदा महान्यायाधिवक्ताले आधारविन्दु मात्रै एक निश्चित मापदण्डको विकास गर्न अध्ययन गर्नु पर्दछ ।</p>	<p>समान प्रकृतिको फौजदारी कानून न्याय प्रणाली अवलम्बन गरेका अन्तराष्ट्रिय मूलुकहरुको मान्यता र अभ्यास के कस्तो रहेको छ भन्ने सम्बन्धमा Comparative Research गरी सो को Findings लाई आत्मसाथ गरी लागु गर्ने ।</p>	
५ .	<p>कानून सुधारको सिफारिस (प्रचलित कानूनको कार्यान्वयनको क्रममा कुनै कठिनाई आई परेमा वा कुनै विषयमा तत्काल कानून बनाउनु पर्ने वा भइरहेको कानून संशोधन गर्नु पर्ने वा बनिरहेको कानून लागू गर्नु पर्ने देखिएमा सोको आधार र कारण खुलाई नेपाल सरकार समक्ष सिफारिस गर्ने)</p>	<p>-भैरहेका फौजदारी कानूनहरुको सुधार गर्नुपर्ने नपर्ने निष्कर्षमा पुग्न कानून सुधार आवश्यकताको आधार र कारण पत्ता लगाउन जरूरी देखिन्छ ।</p> <p>-नयाँ कानूनको आवश्यकता औल्याई सिफारिस प्रस्तुत गर्न नयाँ कानून आवश्यकताको आधार र कारण पत्ता लगाउन आवश्यकता देखिन्छ ।</p> <p>-नेपालको अन्तराष्ट्रिय कानून प्रतिको दायित्व अन्तरदेशिय समस्याका रुपमा देखापरेका कसूरजन्य कार्यहरु नियन्त्रण गर्नुपर्ने आवश्यकता पुरा गर्न कस्तो नयाँ कानूनको तर्जुमा गर्नुपर्दछ र त्यसका आधार र कारण खुलाई सिफारिस गर्न तत् विषयमा विद्यमान विश्वब्यापी मान्यता वा सिद्धान्तहरु ,तत् विषयमा विद्यमान रहेको अन्तराष्ट्रिय कानूनको अवस्था) Basic Structure & Sprit) र अन्तराष्ट्रिय मूलुकहरुले तर्जुमा गरेका कानूनहरुको अवस्था प्रभावकारिता समेत मूल्यांकन गरी</p>	<p>-फौजदारी कानूनहरुको सुधार गर्नुपर्ने नपर्ने निष्कर्षमा पुग्न कानून सुधार आवश्यकताको आधार र कारण पत्ता लगाउनलाई कानूनको प्रभाव मूल्यांकन अनुसन्धान)Impact analysis of Criminal Law) गर्नुपर्दछ ।</p> <p>-नयाँ कानूनको आवश्यकता औल्याई सिफारिस प्रस्तुत गर्न नया कानून आवश्यकताको</p>	

		<p>नया कानून निर्माणको आवश्यकता औल्यानुपर्ने / नपर्ने तथ्यप्रति एकिन गर्न अध्ययन गर्नुपर्ने।</p> <p>-सूचना प्रविधि पद्धति (IT System) को दुरुपयोग गरी एकै वारदातमा एकभन्दा बढी विषयका फौजदारी कानूनहरूको उल्लंघन हुने घटना वारदातहरू बढ्दो अवस्थामा छन । सूचना प्रविधिको दुरुपयोगबाट स्वयम् सूचना प्रविधि पद्धति विरुद्ध र व्यक्ति तथा समाज विरुद्धका कसूरहरूको मात्रा पनि तिब्र रूपमा वृद्धि भैरहेको छ । सूचना प्रविधि कै अर्धउपयोग र दुरुपयोगबाट घट्ने वारदातबाट कतिसम्म नकरात्मक प्रभाव पुगेको मूल्यांकनका दृष्टिले कसूर मात्रुपर्ने र तर तत् विषयका कानून नै नभएको वा त्यस्तो समस्यालाई बिद्यमान कानूनले 'कसूर'को दायरामा परिभाषा गरी नसमेटिएको पनि हुन्छ। यस्ता समस्याहरू संबोधन गर्नका लागि के कस्तो कानूनको निर्माण वा सुधार वा संहिताकरण (codification) गर्नुपर्दछ एकिन हुन जरुरी देखिन्छ । यसका लागि certain methodology अवलम्बन गरेको Empirical Research गर्नुपर्ने।</p>	<p>आधार र कारण पत्ता लगाई कानून तथा न्यायकर्म र खास गरी कानूनको सेवाग्राही वा उपभोक्ताहरूको संलग्नतामा Survey Based Research गर्ने ।</p> <p>-अन्तराष्ट्रिय मूलुकहरूले तर्जुमा गरेका कानूनहरूको अवस्था प्रभावकारिता समेत मूल्यांकन गरी नयाँ कानून निर्माणको आवश्यकता औल्यानुपर्ने / नपर्ने तथ्यप्रति एकिन गर्न Need Based Survey तथा Empirical Research गर्नुपर्ने ।</p> <p>-कानून नै नभएको वा त्यस्तो समस्यालाई बिद्यमान कानूनले 'कसूर'को दायरामा परिभाषा गरी नसमेटिएका समस्याहरू संबोधन गर्नका लागि के कस्तो कानूनको</p>
--	--	--	---

			निर्माण वा सुधार वा संहिताकरण (codification) गर्नुपर्दछ एकिन हुन जरूरी देखिन्छ । लागि certain methodology अवलम्बन गरेको Empirical Research गर्नुपर्ने ।	
६ .	वार्षिक प्रतिवेदन (आफूले सम्पादन गरेको कामको वार्षिक प्रतिवेदन तयार गरी राष्ट्रपति समक्ष पेश गर्ने ।)	सत्य र विश्वासनिय तथ्यांक संलग्न गरी Research का आधारभूत मान्यतालाई तथा निश्चित आधार, मापदण्ड र अनुसन्धान विधि(Methodology) प्रयोग गरी Data लाई कम्तिमा एक तह सुद्धिकरण (Purification) गरेको Fact & Figure सहितको वार्षिक प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्ने क्षमता राख्न आवश्यक हुन्छ । -सरकारवादी भै चलाइएका मुद्दाहरू अपेक्षाकृत कम सफलता प्रतिशत रहनुका कारण पत्ता लगाउन आवश्यक देखिन्छ । -सरकारवादी भै चलाइएका र चलाउने मुद्दाहरूको सफलता प्रतिशत वृद्धि गर्नलाई अनुसन्धान , अभियोजन र प्रमाणहरूको प्रस्तुति साथै वहस पैरवी प्रतिरक्षा कार्यमा गर्नुपर्ने सुधारका क्षेत्रहरू पत्ता लगाउन अध्ययन आवश्यक देखिन्छ ।	-अपराधको प्रवृत्ति विश्लेषण (Crime Trend Analysis) गर्दा उपयुक्त अनुसन्धान विधि (Appropriate Methodology) छनौट गरी Empirical Research गर्नुपर्ने । -सरकारवादी भै चलाइएका मुद्दाहरू अपेक्षाकृत कम सफलता प्रतिशत रहनुका कारण पत्ता लगाउनको लागि Evaluation Survey र Causal- Comparative Survey गर्नुपर्दछ ।	
७ .	मुद्दा मामिलाका रोहमा सर्वोच्च अदालतले गरेको कानूनको व्याख्या वा प्रतिपादन गरेको कानूनी सिद्धान्तको कार्यान्वयन भए वा नभएको अनुगमन गर्ने वा गराउने	के कस्ता निर्णयाधारहरू कानून सरह मान्य हुने नजिर(सिद्धान्त) हुन? -के कस्ता नजिरहरू पालना गर्न बाध्यकारी हुन्छन्? -के कस्ता नजिरहरूको प्रभाव अनुनयात्मक हुन्छ?	सर्वोच्च अदालतले गरेको कानूनको व्याख्या वा प्रतिपादन गरेको कानूनी सिद्धान्तको कार्यान्वयन भए वा	

		-सर्वोच्च अदालतको एकै तहको इजलासबाट समान तथ्य भएको विवादमा फरक फरक व्याख्या वा नजिर सिद्धान्त प्रतिपादन भैरहेको अवस्थालाई सुधार गर्न के गर्नुपर्दछ ?	नभएको अध्ययन गर्न Evaluation Research गर्नुपर्दछ ।	
८ .	<p>मानव अधिकार संरक्षण</p> <p>क. हिरासतमा रहेको व्यक्तिलाई संविधानको अधीनमा रही मानबोचित व्यवहार नगरेको वा त्यस्तो व्यक्तिलाई आफन्तसँग वा कानून व्यवसायी मार्फत भेटघाट गर्न नदिएको भन्ने उजुरी परेमा वा जुनसुकै तरिका वा माध्यमबाट जानकारी हुन आएमा छानबीन गरी त्यस्तो हुनबाट रोक्न सम्बन्धित अधिकारीलाई आवश्यक निर्देशन दिने ।</p> <p>ख. महान्यायाधिवक्ता वा निजले तोकेको अधिकारीले प्रत्येक वर्ष</p>	<p>थुनुवा तथा कैदीहरूको आधारभूत मानव अधिकार सम्बन्धि अन्तराष्ट्रिय कानून संयन्त्रहरूको व्यवस्थालाई आधार विन्दु मानेर नेपालका हिरासत तथा कारागारमा रहेका थुनुवा तथा कैदीहरूले भोग गर्न पाइरहेका अधिकार तथा सुविधाहरूको अनुगमनबाट देखिएको वस्तुगत र विश्वसनिय तथ्यांकका आधारमा हिरासत तथा कारागार व्यवस्थापनमा सुधार सुझावहरू प्रस्तुत गर्न आवश्यक देखिन्छ ।</p> <p>-थुनुवा कैदी वन्दीको चेतना स्तर वढाउन र हिरासत कारागार व्यवस्थापन पक्ष (कर्मचारी) र स्वयम नेपाल सरकारको दृष्टिकोण, कार्यशैली, आचरण र व्यवहार संस्कृति सुधार गर्नका लागि निर्देशिका, दिग्दर्शन जस्ता संयन्त्रहरूको निर्माण गर्नपनि अध्ययन आवश्यक देखिन्छ ।</p>	<p>नेपालका हिरासत तथा कारागारमा रहेका थुनुवा तथा कैदीहरूले भोग गर्न पाइरहेका अधिकार तथा सुविधाहरूको अनुगमनबाट देखिएको वस्तुगत र विश्वसनिय तथ्यांकका आधारमा हिरासत तथा कारागार व्यवस्थापनमा सुधार सुझावहरू प्रस्तुत गर्न</p> <p>Descriptive Research आवश्यक देखिन्छ ।</p> <p>-थुनुवा कैदी वन्दीको चेतना स्तर वढाउन र हिरासत कारागार व्यवस्थापन पक्ष (कर्मचारी) र स्वयम नेपाल सरकारको दृष्टिकोण, कार्यशैली, आचरण र व्यवहार संस्कृति सुधार</p>	

	<p>कम्तीमा एक पटक कारागारको निरिक्षण गर्नु वा गराउनु पर्दछ । यसरी निरिक्षण गर्दा देहायका बिषयमा ध्यान दिनुपर्दछ ।</p> <p>-कारागारमा रहेका वन्दीलाई मानविचित व्यवहार गरेको वा नगरेको ,</p> <p>-वन्दीलाई आफन्त तथा कानून व्यवसायीसँग भेटघाट गर्न दिएको वा नदिएको ,</p> <p>-कारागारका वन्दीले प्रचलित कानून वमोजिम कैद वा थुनामा बस्नुपर्ने अवधि पुरा भएपछि तत्काल थुनामुक्त हुने गरेको वा नगरेको ,</p> <p>-वन्दीले पाउने सुविधा प्राप्त गरेको वा नगरेको ।</p>		<p>गर्नका लागि निर्देशिका, दिग्दर्शन जस्ता संयन्त्रहरूको निर्माण गर्न Policy Research (Program Evaluation) गर्नुपर्दछ ।</p>	
--	---	--	---	--

५.२. सरकारी वकील कार्यालयको व्यवस्थापन तथा अन्य कार्यहरू सम्बन्धित अनुसन्धानको आवश्यकता

५.२.१. जनशक्ति व्यवस्थापन (दरबन्दी विकास तथा PIS System)

कार्यसम्पादनलाई प्रभावकारी बनाउन कार्यालयहरूमा कामको अनुपातमा कर्मचारीको दरबन्दी कायम गरी विशेषज्ञता र दक्षता हासिल गरेको कर्मचारीलाई खटाउनु आवश्यक हुन्छ। महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयले मासिक तथा वार्षिक प्रतिवेदनको आधारमा मुद्दाको संख्यात्मक अनुपात र कर्मचारीको विशेषज्ञताको क्षेत्रको बारेमा नियमित अध्ययन तथा अनुसन्धान गर्न सकेमा एकातिर मुद्दाको अनुपात बढि भएका ठाउँमा बढी कर्मचारी र कम भएको ठाउँमा सोही बमोजिम कम कर्मचारी व्यवस्थापन गरी कामको प्रभावकारितामा वृद्धि गर्न सकिन्छ भने अर्कोतर्फ दक्षता हासिल गरेको र क्षमता विकासका अवसर प्राप्त गरेको आधारमा कर्मचारी खटनपटन गर्न सके कार्यालयले प्रवाह गर्नेले समग्र सेवाको गुणस्तरमा वृद्धि हुन जान्छ।

५.२.२. अनुमानयोग्य वृत्तिपथ निर्माण

सरकारी वकील समूहमा कार्यरत कर्मचारीहरूले हासिल गरेका शैक्षिक योग्यता, सेवा प्रवेश पूर्व र प्रवेश पश्चातको कार्य अनुभव र सरुवा, बढुवा सहितको सबै अवस्थाको अध्ययनबाट व्यक्तिगत विवरण तयार गरी सोही बमोजिम सरुवा र पदस्थापन गर्न सकेमा कर्मचारीहरूमा कार्य उत्प्रेरणा विकास गर्न सकिन्छ। जस्तै कुनै कर्मचारी सुगम ठाउँका र आकर्षक मानिएका कार्यालयमा मात्रै सरुवा भइरहने र कुनै कर्मचारीको सधैं उपेक्षित र दुर्गम स्थानका कार्यालयमा मात्रै सरुवा पदस्थापना भएको अवस्थामा सेवाको समान वितरणको अभावमा कर्मचारीको कार्यालयप्रतिको अपोनत्वबोधमा हास हुन गई सेवाको गुणस्तर घट्न सक्ने भएकोले प्रत्येक कर्मचारीको विद्युतीय विवरण तयार वृत्तिपथलाई अनुमान योग्य बनाउन आवश्यक छ।

५.२.३. कर्मचारीको वृत्ति विकासको आवश्यकता पहिचान (Need Assessment)

कर्मचारीहरूको वृत्तिविकासको अवसरहरू (राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय तालिम, सेमिनार, गोष्ठी, अध्ययन भ्रमण, पदस्थापन, सरुवा आदि) लाई समान रूपले वितरण गर्न तथा थप नया क्षेत्र पहिचान गर्न सकेमा कर्मचारीको दक्षता र क्षमतामा वृद्धि हुन गई पेशाको व्यवसायिकतामा सुधार हुन जान्छ। यसका लागि अध्ययन गरी कर्मचारीहरूको दक्षता क्षमता र आवश्यकताको पहिचान गरी सो को संबोधनका लागि उपायहरू अवलम्बन गर्न र राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय स्तरमा सहकार्यका क्षेत्र पत्ता लगाउन सहयोग पुग्दछ।

५.२.४. मुद्दा व्यवस्थापन

सामान्यातया ५०० भन्दा बढी मुद्दा भएका सरकारी वकील कार्यालयहरूमा अनुसन्धान निर्देशन, अभियोजन निर्णय, बहस पैरवी र प्रतिरक्षाका लागि मुद्दाको कार्यव्यवस्थापन प्रभावकारी रूपमा गर्न अध्ययन गरी कर्मचारीहरूबीच समानुपातिक रूपमा वितरण गर्न सकेमा सेवा प्रवाहको गुणस्तरमा सुधार हुने देखिन्छ। कुनै कर्मचारीलाई अधिक संख्यामा तथा कुनै कर्मचारीलाई कम मात्रामा मुद्दा त कर्मचारी विशेषलाई लक्षित गरी एकैप्रकारका मात्र मुद्दा तोक्ने प्रवृत्तिको कारण कर्मचारीमा काम गर्ने सहज बातावरण हुदैन। तसर्थ, सबैलाई उत्प्रेरित गरी कार्य प्रति लगाव बढाउन तथा उच्च प्रतिफल प्राप्त गर्न समेत अनुसन्धान गरी व्यवहारमा लागु गर्न आवश्यक देखिन्छ।

५.२.५. व्यवसायिकता विकासमा विश्वव्यापीकरणको प्रभाव विश्लेषण

सूचना प्रविधिको बर्तमान युगमा अनुसन्धान र अभियोजनको क्रममा विश्वले प्रयोग गर्दै आएका नयाँ नयाँ प्रविधिको प्रयोग र त्यसको प्रभावकारिता सम्बन्धमा अध्ययन अनुसन्धान गरी त्यसलाई व्यवहारमा प्रयोग गर्न सकेमा सरकारी वकीलहरूको व्यवसायिकतामा टेवा पुग्न जाने देखिन्छ।

५.२.६. फौजदारी कानून सुधारको सुझाव प्रस्तुत गर्ने क्रममा कसूर वारदातहरूको Modus Operandi र अनुसन्धानको Criminal Nexus पत्ता लगाउन।

५.२.७. अभियोजनको क्षेत्रमा विकास भएका असल अभ्यासहरूलाई अवलम्बन गर्न

५.२.८. अपराध न्यूनीकरण गर्न सघाउ पुर्याउन समुदायको संलग्नता बढाउने उपायको खोजी गर्न

५.२.९. अपराध पीडित र साक्षीको सुरक्षा गरी प्रतिकूल हुन बाट बचाउने उपायहरूको पहिचान गर्न

५.२.१०. जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व निर्वाह गर्ने सन्दर्भमा सरकारी वकीलहरूबाट हुने त्रुटी र कमी कमजोरी पत्ता लगाई सुधार गर्ने उपायको पहिचान गर्न

५.२.११. सम्बद्ध सरोकारवाला निकायहरूको बीचमा विद्युतीय सूचना र तथ्यांकको आदानप्रदान गर्ने उपायहरूको पहिचान एवं कार्यान्वयन गर्न (Inter-agency compatibility and interconnectivity of ICT System)

५.२.१२. विद्युतीय सूचना र तथ्यांकको विश्लेषण गर्ने, भण्डारण गर्ने समय र लागत प्रवाभी (cost effective) प्रविधि र उपायहरूको पहिचान गर्न

५.२.१३. प्रभावकारी सेवा प्रवाह व्यवस्थापनको लागि अपरिहार्य हुने ICT System को विकास, सञ्चालन र दिगो व्यवस्थापन गर्न ।

सरकारी वकीलको व्यवसायिकताका लागि सूचना प्रविधिको उपयोग

* पुष्पराज वाँस्तोला^१

१.१ सूचना प्रविधि (Information Technology) को परिचय

Information technology (IT) is the use of any computers, storage, networking and other physical devices, infrastructure and processes to create, process, store, secure and exchange all forms of electronic data. Typically, IT is used in the context of business operations, as opposed to technology used for personal or entertainment purposes. The commercial use of IT encompasses both computer technology and telecommunications.^२

आजको युग सूचना प्रविधिको युग हो । सूचनाको संकलन, सम्प्रेषण, एवम् सञ्चार गर्ने पत्रपत्रिका, कम्प्युटर, हार्डवेयर, सफ्टवेयर, नेटवर्क, इन्टरनेट लगायतका प्रविधिको समष्टिगत रूपलाई नै सूचना तथा सञ्चार प्रविधि भनिन्छ । सूचना भन्नाले सम्बन्धित सरोकारवालालाई जानकारी दिने काम भन्ने बुझिन्छ । प्रविधिको अर्थ काम गर्दा अँगालिने प्रक्रिया वा तरिका हो । सूचना प्रविधि (Information Technology) भन्नाले ध्वनि, तस्वीर, अक्षर तथा अङ्कको रूपमा सूचनाहरूलाई विद्युतीय यन्त्रहरू, कम्प्युटर तथा दूरसञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरी भण्डारण, सम्पादन, सम्प्रेषण, सङ्ग्रह र प्रवाह भन्ने बुझिन्छ । सूचना प्रविधि कम्प्युटर विज्ञानको एक शाखा हो, जसलाई प्रक्रिया, संरचना र विभिन्न प्रकारका डेटाको प्रशोधनको समग्र अध्ययनको रूपमा परिभाषित गर्न सकिन्छ । सूचना प्रविधि जुन दैनिक भाषामा कम्प्युटर सञ्चार प्रविधिसँग पर्यायवाची छ त्यसलाई सूचना चक्रलाई सजिलो बनाउने प्रविधिको रूपमा परिभाषित गर्न सकिन्छ । सूचना प्रविधिले स्वयं सेवा सुविधाहरू प्रदान गरेको छ जहाँबाट सेवाग्राहीहरू सजिलैसँग अनलाइनबाटै काम सम्पन्न गर्न र सेवा प्राप्त गर्न सक्दछन् । सूचना प्रविधिले मानव जीवनको सबै क्षेत्रमा महत्वपूर्ण भूमिका खेलेको छ त्यसैले सामाजिक प्रगति र प्रविधिमा जोडदार विकासको कारणले मानव जीवनको हरेक पक्षमा सूचनाको भूमिकालाई अत्यन्तै बढाएको छ । सूचना प्रविधिले सार्वजनिक सेवा प्रवाहको क्षेत्रमा विद्यमान परम्परागत कार्यशैली, संस्कृति र पद्धतिलाई चुनौति दिंदै सेवा प्रवाहलाई विद्युतीय स्वरूपमा परिणत गरिदिएको छ । प्रत्येक व्यक्तिको दैनिकी, सरकारको स्वरूप, सञ्चालन र सेवा प्रवाह, निजी कम्पनी तथा व्यवसायीहरूको कार्य सञ्चालन र व्यवस्थापन, उपभोक्ता र बजार विचको सम्बन्ध आदि समेत सूचना प्रविधिको उपयोगद्वारा विद्युतीय स्वरूप र गतिमा सञ्चालन भैरहेको छ । नेपाल जस्ता अल्पविकसित मुलुकको सार्वजनिक प्रशासन र व्यवस्थापनमा सूचना प्रविधिको उपयोगको लागि चाहिने स्रोत साधनको अभाव साथै सङ्गठनहरूको सञ्चार रणनीति पनि कमजोर छ । सूचना प्रविधिलाई

^१ उपन्यायाधिवक्ता, महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय

^२ <https://www.techtarget.com/searchdatacenter/definition/IT> accessed on 1 December 2022

सम्पत्तिका रूपमा स्वीकार्ने सूचना संस्कृति पनि छैन । ई-रेडिनेस (e-Readiness) विना नै पूर्वाधारहरू स्थापना गरिएकाले स्रोत त्यत्तिकै खेर गएको छ । विकासको द्वैध स्थितिमा रहेको नेपाली समाज सूचना प्रविधिकै कारण डिजिटल डिभाइडमा पुगेको छ । यसले विद्युतीय सूचना प्रति सरल पहुँच हुने र नहुने (Marginalized) बीच ठूलो खाडल सिर्जना गरेको छ । ICT को उपयोगिता विकासका सबै आयामहरूमा ICT उपयोगको अपरिहार्यता जस्ता सर्वस्वीकार्य तथ्य प्रति अनविज्ञता र आर्थिक विपन्नता समेतका कारण Digital divide सृजना हुन्छ । संसारका अधिकांश मुलुकहरूले Digital divide को समस्याबाट माथि उठेर ICT related services and goods उत्पादन, उपभोग र वितरण सम्बन्धी व्यापारबाट आर्थिक र भौतिक सम्पन्नता प्राप्त गरिसकेका छन् । तर नेपालमा भने Digital divide नामको गहिरो खाडल परिरहेको महशुस हुन्छ । ICT System को दिगो व्यवस्थापन र Digital Information Security Mechanism प्रतिको अचेतनाका कारण डिजिटल अपराध (साइबर क्राइम)ले पनि नेपाली समाजलाई गाँज्दै लगेको छ । यसैका कारण वित्तीय क्षेत्रमा नयाँ नयाँ प्रकृतिका अपराधहरू देखिएका छन् । त्यसैले नेपाल जस्तो मुलुकका लागि डिजिटल युग (Digital age) को व्यवस्थापन आफैमा चुनौतीपूर्ण देखिएको छ । सूचना प्रविधि सूचकाङ्क (IT Readiness Index) का आधारमा नेपाल पछाडि नै छ । यसले प्रविधिको उत्पादन, प्रविधिको उपयोग र जनशक्तिको दक्षताको स्थिति कमजोर रहेको देखाउँछ ।

१.२ Cross cutting विषयका रूपमा सूचना प्रविधि

सूचना प्रविधिको द्रुततर विकासले नेपालजस्ता अल्पविकसित मुलुकहरूलाई शिक्षा, स्वास्थ्य, कृषि, पर्यटन तथा व्यापार लगायतका आर्थिक तथा सामाजिक क्षेत्रको सिघ्र विकास गर्ने सुअवसरहरू प्रदान गरेको छ । यस प्रविधिको व्यापक प्रयोगबाट कानूनको शासन, भ्रष्टाचारमूक्त र चुस्त प्रशासन, विकेन्द्रिकरण, आर्थिक अनुशासन तथा सार्वजनिक सेवा प्रवाह र स्रोतको कुशल व्यवस्थापन जस्ता असल शासनका आधारभूत मान्यतालाई आत्मसात गरी सर्वसाधारणले पाउनु पर्ने सेवा छिटो, छरितो तथा कम खर्चिलो ढंगबाट प्रदान गर्न सकिन्छ । यस अर्थमा सूचना प्रविधि नेपालको भौगोलिक विषमताबाट सिर्जित विकासका चुनौतीको सामना गर्न एउटा सशक्त पूर्वाधारको रूपमा समेत स्थापित हुन सक्ने देखिन्छ ।^३

फौजदारी न्याय प्रणालीका तीन महत्वपूर्ण अवयवहरू मध्ये सर्वोच्च अदालतले र महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयले मुद्दा तथा पेशी व्यवस्थापनलाई सूचना प्रविधिमाफत कार्यान्वयनमा ल्याईसकेका छन् । नेपालको संविधानले न्याय प्रशासनलाई छिटोछरितो, सर्वसुलभ, मितव्ययी, निष्पक्ष र प्रभावकारी बनाउने परिकल्पना गरेको छ । संविधानले न्याय प्रशासनलाई प्रभावकारी बनाउने अन्तिम जिम्मेवारी न्यायपालिकालाई सुम्पिएको छ । न्याय क्षेत्रमा काम गर्ने सबै निकाय र आमनागरिक सबैको सहयोग भएमा मात्र संविधानले परिकल्पना गरेको उद्देश्य हाँसिल हुन

^३ <https://lawcommission.gov.np/np/?p=15701> accessed on 10 December, 2022

सकछ । सबैका लागि न्याय सुनिश्चितता गर्ने परिलक्ष्यका साथ न्यायापालिकाको चौथो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना जारी भई हाल चालू अवस्थामा रहेको छ । रणनीतिक योजनाले छिटोछरितो र गुणस्तरीय न्याय सम्पादन, न्यायमा पहुँच अभिवृद्धि, न्यायिक सुशासनको प्रवर्द्धन, अदालत व्यवस्थापनको सुदृढीकरण र न्यायपालिकाप्रतिको आस्था र विश्वास अभिवृद्धि जस्ता लक्ष्य राखेको छ । रणनीतिक उद्देश्य प्राप्त गर्नको लागि विभिन्न रणनीतिक लक्ष्य तय गरिएको छ । जसमध्ये सूचना प्रविधिको संस्थागत सुदृढीकरण र क्षमता अभिवृद्धि गर्ने रणनीतिक लक्ष्य रहेको देखिन्छ । अदालतमा प्रवेश गर्ने सबैका लागि समान पहुँचको सुनिश्चितता गरी समान कार्यविधिगत स्वच्छताको प्रत्याभूति गर्न सर्वोच्च अदालतले पनि सेवाग्राहीमैत्री न्यायप्रणालीको सुनिश्चितता गरी यसका कामकारवाहीलाई प्रविधियुक्त गराउने उद्देश्यका साथ प्रविधिको अधिकतम प्रयोग गर्ने प्रयासको थालनी गरेको छ । यस कार्यका लागि विभिन्न एप्लिकेशनहरूको विकास गरी अदालती कामकारवाहीलाई स्वचालित (Automate) बनाउने प्रयास भइरहेको छ ।

नेपालको न्यायपालिकाको सूचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्बन्धी गुरुयोजना, २०७२ ले वि.सं .२०८२ सम्ममा जनमुखी र कागजविहीन न्यायपालिका (People Centric and Paperless Judiciary) स्थापना गर्ने परिदृश्य लिएको छ । गुरुयोजनाले सूचना तथा प्रविधिको अधिकतम प्रयोग गरी विद्युतीय न्यायालय (e-Judiciary) को माध्यमबाट प्रभावकारी, दक्ष र विश्वसनीय सेवा प्रवाह गर्ने उद्देश्य सहित हाल कार्यान्वयनमा रहेको छ ।^४

अबका दिनमा राज्यका विभिन्न अंगहरू र सरोकारवाला निकायहरूले सूचना सञ्चारको क्षेत्रमा विश्व समुदायमा विकसित प्रविधिको उच्चतम रूपमा प्रयोग गरी आम नागरिकको सेवाप्रवाह प्रति बढ्दो आकांक्षा सम्बोधन गर्नु वर्तमान चुनौती हो । न्याय प्रशासनलाई छिटोछरितो, प्रभावकारी र जनमुखी बनाउनका लागि न्याय प्रशासनको क्षेत्रमा काम गर्ने निकायहरूबीच समन्वय अपरिहार्य रहन्छ । अन्तर निकायहरू बीच प्रभावकारी सूचना प्रविधि सञ्जाल भएमा आवश्यकतानुसार एक निकायमा भएका विद्युतीय स्वरूपका तथ्याङ्कहरू अर्को निकायलाई सुरक्षित एवं सहज रूपमा पहुँच हुने भई एउटै कामको लागि फरक-फरक निकायले गर्ने कामको दोहोरोपनको अन्त्य हुन्छ । कुनै पनि फौजदारी मुद्दाको अनुसन्धान, अभियोजन र मुद्दाको फैसला सम्मका हरेक प्रक्रियाहरू र सम्बन्धित कागज प्रमाणहरू न्याय क्षेत्रमा काम गर्ने निकायहरूको सहज पहुँच भएमा मुद्दाको काम कारवाही छिटोछरितो भई फैसलाको कार्यान्वयन सम्मको प्रक्रिया छिटोछरितो र प्रभावकारी हुन सक्दछ । जसको लागि न्याय क्षेत्रमा काम गर्ने निकायहरू सूचना प्रविधिको सञ्जालबाट जोडिनु अबको युगको आवश्यकता हो । कुनै पनि घटनाको उजुरी वा विवादको उठानदेखि विवादको निरूपण सम्मका प्रक्रियाहरूलाई छिटोछरितो र प्रभावकारी बनाउनको लागि सर्वोच्च अदालत, नेपाल प्रहरी, महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय, नेपाल बार काउन्सिल र नेपाल बार एसोसिएसन लगायतका निकायहरूमा

^४ न्यायपालिकाको सूचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्बन्धी गुरुयोजना, २०७२

सञ्चालनमा रहेको सफ्टवेयरमा एकरूपता हुनु वाञ्छनीय छ। यसरी एक निकाय र अर्को निकाय बीचमा सहकार्य गरी न्याय प्रशासनलाई चुस्त दुरुस्त बनाउन सूचना प्रविधिको प्रयोगले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछ।

१.३ सार्वजनिक सेवा प्रवाहको प्रभावकारी व्यवस्थापनमा सूचना प्रविधिको उपयोग

सूचना प्रविधिको उपयोगले सार्वजनिक सेवा व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी, पारदर्शी र जवाफदेही बनाउँदै लगेको छ। त्यसैले सार्वजनिक व्यवस्थापनका सबै क्षेत्रहरूमा 'ई' उपसर्ग जोडिन थालेको छ, जस्तो कि ई-सरकार, ई-सेवा, ई-फाइलिङ, ई-बैंकिङ, ई-टेण्डर आदि। त्यस्तै सूचना प्रविधिका कारण सार्वजनिक क्षेत्र जनमुखी, छरितो, मितव्ययी, मूल्यबोधी, अग्रगामी र संवेदनशील बन्नका लागि निरन्तर दबाव पर्दै गएको छ। साथै सूचना प्रविधिको प्रयोगले सर्वसाधारण र सरकारबीचको सम्बन्ध संरचना पनि बदलिँदै गएको छ।^५

१.३.१ ई-गभर्नेन्स (e-Government)

For one to understand the idea of E-government, must first understand government in general. Government is actually a dynamic mixture of goals, structures and functions.^६ E-government is more than a website, email or processing transactions via the internet. E-government becomes a natural extension of the technological revolution that has accompanied the knowledge society. The E-government added new concepts such as: transparency, accountability, citizen participation in the evaluation of government performance.^७

It includes four stages: **Presence, Interaction, Transaction, and Transformation**. The implementation of the project of E-governance does not necessarily involve all four stages or start from stage one, the stage can be skipped on the basis of the need of the project. **Presence** is the first stage of development and is the establishment of a placeholder for delivering information in the future. It represents the simplest and least expensive entrance into e-government, but it also offers the fewest options for citizens. A typical example is a basic Web site that lists cursory information about an agency, such as hours of operation, mailing address, and/or phone numbers, but has no interactive capabilities. The second stage is **interaction**. Although interactive Web-based initiatives offer enhanced capabilities, efforts in this group are still limited in their ability to streamline and automate government functions. Interactions are relatively simple and generally revolve around information provision. The third stage in the evolution of e-government initiatives

^५ <https://www.aarthikdainik.com/view/7224/> accessed on 11 December, 2022

^६ Theresa A. Pardo, "Realizing the Promise of Digital Government: It's More than building a Web Site", Center of Technology in Government, University of Albany, 2000.

^७ Hiba Mohammad, Tamara Almarabeh, and Amer Abu Ali, "E-government in Jordan", European Journal of Scientific Research, Vol.35 No.2 (2009), pp.188-197.

is **transaction**. These initiatives are more complex than simple information provision and embody the types of activities popularly associated with e-government. They enable clients to complete entire tasks electronically at any time of the day or night. The highest order of evolution for e-government initiatives is **transformation**. Initiatives at this level utilize the full capabilities of the technology to transform how government functions are conceived, organized, and executed. Such initiatives would have the robust customer relationship management capabilities required to handle a full range of questions, problems, and needs.⁵

ई-गभर्मेन्ट एप्लिकेशन सरल हुनुपर्छ, पछिल्ला सफलताका लागि अधिल्लो कामहरूले राम्रो नतिजा देखाएको हुनुपर्छ, चेतना र बुझाइको स्तर विकास हुनुपर्छ, डिजिटल सुरक्षामा ध्यान दिनुपर्छ, डिजिटल डिभाइड हुनसक्छ, यसतर्फ पनि सचेत हुनुपर्छ । डिजिटल प्रयासका साथ परम्परागत सेवाहरू संरक्षित हुनुपर्छ । यसको लागि पर्याप्त साधनको आवश्यकता पर्दछ किनकी यो प्रणाली महँगो हुन्छ । समकालीन समाज 'आईटी सेभी' (IT Savvy) भएकाले यसका जोखिमबाट डराएर होइन कि क्षमता र पूर्वाधार विकास गरेर फाइदा बढाउन तत्पर हुनुको विकल्प छैन । नेपालमा सरकारी तथ्याङ्कहरूलाई प्रशोधन गर्न कम्प्युटर प्रविधिको प्रयोग गर्न थालिएको तीन दशक मात्र नाघेको छ । पछिल्ला दिनमा, विशेषतः उदारीकरणको नीति अवलम्बन गरिएपछि सार्वजनिक र गैरसरकारी क्षेत्रमा आफ्नो कार्य प्रभावकारिताका लागि सूचना प्रविधिको प्रयोग गर्न थालिएको छ । सार्वजनिक क्षेत्रबाट सम्पादन गरिने विकास योजना र सेवा प्रवाह कार्यमा यसको उपयोगको लागि पूर्वाधार संरचना तयार पार्ने र क्षमता विकास गर्ने कार्य हुँदै आएका छन् । सरकारका विभिन्न संरचना एवं निकायमार्फत जनतासमक्ष प्रवाहित हुने अधिकार, सेवा, सुविधाहरूमा कम्प्युटरलगायत नयाँ प्रविधिको प्रयोगलाई सेवा प्रवाहमा आधुनिक प्रविधिको प्रयोग भनेर बुझिन्छ । नेपालको संविधानले समेत आधुनिक सेवा प्रवाहमा जोड दिएको यो विषयलाई प्रभावकारी बनाउन विद्युतीय कारोबार ऐन २०६३ को दफा ७९ अनुसार सरकारी निकायद्वारा सामाजिक सञ्जाल प्रयोग गर्ने कार्यविधि २०७५ जारी भएको छ ।

⁵ Christopher Baum and Andrea Di Maio, Gartner's Four Phases of E-Government Model

१.३.२ सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा सूचना प्रविधि प्रयोगका फाईदाहरु

- सेवा प्रवाहको लागत न्यूनीकरण गर्दछ ।
- समयमै सूचना प्रवाह हुन्छ ।
- सहकार्य, सहभागिता, सशक्तीकरण र समयमा प्रभावकारिता ल्याउँछ ।
- गुनासो सुनुवाई प्रभावकारी हुन्छ ।
- सेवाग्राही र सेवाप्रदायकबीच अन्तरसंवाद बढ्छ ।
- ज्ञान तथा अनुभवको आदान-प्रदान हुन्छ ।
- जवाफदेहिता अभिवृद्धि हुन्छ ।
- सूचना संस्कृतिको विकास हुन्छ ।
- भ्रष्टाचार र अनियमितता न्यूनीकरण हुन्छ ।
- भनसुन र हेलो इफेक्ट कम हुन्छ ।
- सेवा प्रवाह निश्चित र सर्वस्वीकृत मापदण्डमा आधारित अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको हुन्छ ।
- सूचना प्रविधिको क्षेत्रमा अन्तर्राष्ट्रिय लगानीकर्ताको आकर्षण बढ्छ ।

१.३.३ सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा सूचना प्रविधि प्रयोगका चुनौतीहरु

- सूचना प्रविधिमा पहुँचको कमी हुनु (आर्थिक र प्रविधिक दृष्टिबाट) ।
- सरल प्रकृतिको भाषा तथा माध्यम छनौटमा कठिनाई हुनु ।
- गलत सूचना तथा समाचार सम्प्रेषणलाई रोक्न कठिन हुनु ।
- साइबर सुरक्षा प्रतिको अचेतना ।
- विद्युतीय तथ्याङ्कहरु (Digital data) को व्यवस्थापनको समस्या ।
- मनोवैज्ञानिक त्रास र द्वन्द निवारण गर्नु ।
- अध्ययन, अनुसन्धान र अन्वेषण विकास गर्दै लैजानु ।
- नागरिकको वास्तविक समस्याको सुनुवाई हुने वातावरण बनाउनु ।
- सूचना प्रविधिमैत्री नागरिक समाजको सृजना गर्न कठिन ।
- विद्युत् र उच्च गतिको इन्टरनेटलाई व्यवस्थित बनाउने समस्या ।
- मुलुकको सूचना प्रविधि क्षेत्रमा विदेशी लगानी आकर्षित गर्न यहाँ भएका आइटी कम्पनीको अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा बजारीकरण गर्नु ।
- उच्च सीपयुक्त जनशक्ति पर्याप्त मात्रामा विकास गराउने समस्या ।
- सूचना प्रविधि विकासका लागि आवश्यक वस्तु तथा सेवामा उच्च दरको दर ।
- Brain drain control policy को अभाव ।

आजको सूचना प्रविधिमा आधारित आधुनिक युगमा नयाँ प्रविधिको उपयोगमार्फत सरकारी सेवालाई गुणस्तरीय, जनमैत्री र प्रभावकारी बनाउनैपर्दछ । यसबाट सेवा प्रवाहको समय र लागत घट्ने एवं गुणस्तर अभिवृद्धि हुन्छ । जनशक्तिलाई प्रशिक्षित गर्दै नागरिक चेतनाको विस्तार र आधुनिक प्रविधिको उपयोग बढाउनसके सेवा प्रवाहमा देखिएका अनियमितता घट्ने र समयमै सेवा वितरण हुने कुरामा कसैको दुईमत हुन सक्दैन ।^१

डिजिटल प्रविधिहरू, सूचना र सञ्चार प्रविधिहरू, दुर्गम ग्रामीण क्षेत्रहरूमा मोबाइल फोन प्रविधिको प्रयोगले नयाँ अवसरहरू प्रदान गरेको पाइन्छ । नेपालमा सूचना प्रविधिको प्रयोग गरेर सरकारले सार्वजनिक सेवाहरूको वितरणले सहरमा मात्रै नभएर ग्रामीण क्षेत्रहरूका लागि पनि विभिन्न फराकिलो विकास लक्ष्यहरू प्राप्त गर्न सुरु भईसकेको छ । सार्वजनिक सेवा सुविधाहरूलाई डिजिटल प्रविधिले नागरिकको पहुँच बढाउन सक्ने क्षमता राखेको छ । नागरिकहरू बीचको समन्वय सुधार, सार्वजनिक वस्तुहरूको राम्रो विनियोजन गर्न तथ्याङ्क सङ्कलनमा सहजीकरण र वित्तीय पहुँच सुधार गरी सार्वजनिक कोष बढाउन यसले मद्दत गरेको छ । विगत एक दशकमा सार्वजनिक सेवाहरूको वित्तपोषणको लागि धेरै डिजिटल सार्वजनिक सेवाहरूको पहलहरू भएका छन् ।^२

१.४ सरकारी वकीलबाट प्रवाह हुने सेवाहरूको प्रभावकारी व्यवस्थापनका लागि सूचना प्रविधिको उपयोग

सबै सरकारी वकील कार्यालयमा सूचना प्रविधि सम्बन्धी आवश्यक पर्ने सामग्री तथा इन्टरनेट सेवा उपलब्ध छ । हालसम्म २८२ जना सरकारी वकीलहरूले ल्यापटप प्राप्त गरेका छन् । महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय तथा मातहतका कार्यालयको एकीकृत वेबसाइट निर्माण गरी सञ्चालनमा रहको छ । सबै सरकारी वकील कार्यालयहरूको अलग वेबसाइट निर्माण गरी सञ्चालनमा ल्याइएको छ । वेबसाइटमा आवश्यक ऐन, नियम तथा कानून सम्बन्धी समसामयिक र महत्वपूर्ण राजपत्रहरू, अध्ययन अनुसन्धानका प्रतिवेदनहरू, परिपत्र तथा सूचनाहरू अपलोड गर्ने कार्य गरिएको छ । सबै सरकारी वकील कार्यालयलाई सञ्जालीकरण गर्नका लागि सीसी टिभी र इन्टरनेट जडान भई कार्य सम्पादनमा प्रभावकारिता अभिवृद्धि भएको छ । यसबाट विद्युतीय माध्यमबाट अनुगमन गर्न, मुद्दाका आवश्यक कागजातको विद्युतीय स्वरूपमा उपलब्धता र मुद्दाको कारवाहीको प्रकृयाको बारेमा जानकारी लिने कार्यमा सहजता भएको छ ।

अदालती काम कारवाहीलाई थप प्रभावकारी, व्यवस्थित, वैज्ञानिक बनाउने सवालमा कार्य हुँदै आएको देखिन्छ । अदालतमा प्रयोग हुने कागजातलाई विद्युतीय माध्यममा आधारित बनाउने, कम कागजातको प्रयोग गर्ने, पेस भएका महत्वपूर्ण कागजातका डिजिटल कपीको प्रयोग गर्ने, ई-फाइलिङको व्यवस्था गर्ने, अटोमेटेड प्रणालीको

^१ <https://nayapatrikadaily.com/news-details/12504/2019-04-28> accessed on 11 December, 2022

^२ <https://www.elibrary.imf.org/downloadpdf/book/9781484315224/ch008.pdf> accessed on 11 December, 2022

विकास गर्ने, अभिलेख संरक्षणलाई व्यवस्थित बनाउने, आर्थिक कारोबारलाई बैकिङ प्रणालीमा आबद्ध गर्नेसमेतका कार्यबाट न्यायालय आफ्ना कामकारबाही सहज बनाई न्यायका उपभोक्तालाई प्रभावकारी सेवा व्यवस्थापनमा अग्रसर देखिन्छ । अदालतको काममा प्रत्यक्ष सरोकार र संलग्नता रहेको महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय र मातहतका सरकारी वकील कार्यालयले एकीकृत वेभसाइट र विभिन्न Application Software मार्फत सूचना प्रविधिको प्रयोग मार्फत सेवा प्रदान गर्दै आएको छ । महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा पनि साप्ताहिक एवं दैनिक पेसी सूची प्रकाशन, तथ्यांक संकलन, संरक्षणसमेतका कार्य सूचना प्रविधिमा आधारित भई सम्पादित हुँदै आएको छ । आधुनिकीकरणका सवालमा लेस पेपर हुँदै पेपर लेसमा जानकारी लागि सूचना प्रविधिको विस्तारमा भएका चरणबद्ध कार्य प्रभावकारीसमेत देखिएको छ । न्यायालयमा प्रविधिले फड्को मारेको सन्दर्भमा सूचना प्रविधिको उच्चतम प्रयोगतर्फ योजनाबद्धरूपमा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयले आफ्नो तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना मार्फत प्रभावकारी न्यायको प्रत्याभूति एवं पहुँचका लागि विभिन्न रणनीतिहरू अघिसारेको छ ।

१.४.१ विद्युतीय न्यायाधिवक्ता प्रणाली (e-Attorney System)

e-Attorney महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय र मातहत सरकारी वकील कार्यालयहरूबाट प्रवाह हुने सबै प्रकारका सार्वजनिक सरकारी सेवाहरूको रूप तथा प्रकृयाहरूलाई ICT को उपयोगद्वारा विद्युतीय स्वरूपमा सञ्चालन र दिगो व्यवस्थापन गर्ने विद्युतीय सरकार नेपाल (e-Government in Nepal) को महत्वपूर्ण System tools हो ।

e-Attorney कार्यक्रम

- सरकारी वकीलको कार्यमा सूचना प्रविधिको अधिकतम र व्यवस्थित उपयोगको अवस्था नै e-Attorney हो ।
- सूचना प्रविधिको माध्यमबाट सरकारी वकीलको संगठन संरचना र न्याय प्रणालीका अन्य सहयात्रीहरूसँग सूचनाको आदानप्रदान नै e-Attorney हो ।
- २०७३ सालबाट प्रारम्भ गरिएको ।
- e-Attorney सम्भाव्यता अध्ययन प्रतिवेदन अनुसार केही कामहरू गरिएको ।
- शाखा अधिकृत सरह रा.प.तृतीय श्रेणीका सूचना प्रविधि ईन्जिनियर र उपसचिव सरह रा.प.द्वितीय श्रेणीका वरिष्ठ सूचना प्रविधि ईन्जिनियरबाट सुचारू गरिएको ।

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय अन्तरगत सरकारी वकील कार्यालयहरू विच सूचना सञ्चार प्रविधि मार्फत न्यायाधिवक्ता सेवाका सबै स्वरूप र तरिकाहरूलाई विद्युतीय स्वरूपमा सञ्चालन गरि समय तथा लागत प्रभावी (Time and Cost Effective) सेवा प्रवाहको व्यवस्थापन नै e-Attorney System को उद्देश्य हो । हाल सम्म

Office Automation पनि शैसव चरणमै रहेको छ तर e-Attorney System को Effective Application & Sustainable Management गर्नका लागि सरकारी वकील समाजमा रहेको Digital divide नामको खाडल पुरेर अगाडी बढ्नु पर्ने तथ्य सत्य रहेको प्रति मतैक्यता कायम गर्ने पर्ने देखिन्छ ।

e-Attorney system का फाइदाहरु

- Simplify Process
- Easy Access of Stakeholders
- Increase Staff Productivity
- Reduces Overhead
- Less Paper Management
- Improves Capacity
- Increase Transparency
- Embrace New Technology
- Improve Effectiveness and Efficiency
- आधुनिक प्रविधिको अवलम्बन हुन्छ ।
- सेवामा चुस्तता र प्रभावकारित ल्याउँछ ।
- Electronic process of procedures
- Digitization of document
- Electronic monitoring
- e-notification
- Calendar process automated
- Automated document production
- Integration with related systems
- e-reporting and access to data from concern office
- फौजदारी न्याय प्रणालीमा जनसहभागिता बढ्छ ।
- एउटै नेटवर्किङमा हुने कार्य सम्बन्धले निकटता बढाउँछ ।
- नीति निर्माणमा सहजता ल्याउँछ ।

के कस्ता चुनौतीहरू छन् ?

- आर्थिक, मानवीय र भौतिक स्रोत साधनको अभाव ।
- परम्परागत प्रक्रिया र पद्धति प्रति अभ्यस्त कर्मचारीहरू ।
- परम्परागत पद्धति र बिद्युतीय पद्धतिको संगै प्रयोग ।
- सूचना चुहिने, विग्रने वा नासिन सक्ने खतरा ।
- उपलब्ध भौतिक पुर्वाधारहरूको (ICT Physical Infrastructure) प्रयोगको सुनिश्चितता, निरन्तरता र उचित मर्मत संभारमा समस्या ।
- ICT सम्बन्धी सचेतनामा कमी ।
- सरकारी वकीलहरू विचमा सूचना प्रविधिको प्रयोगमा खाडल रहेको ।

के कस्ता भ्रमहरू छन् ?

- यसले काममा दोहोरोपन र झन्झट थप्छ ।
- यसको अबलम्बन गर्न अत्यन्तै उच्चस्तरको जनशक्ती आवश्यक पर्छ र ज्यादै खर्च बढ्छ ।
- सफ्टवेयर एक पटक खरिद वा निर्माण गरे पछि सधैंका लागि हुन्छ । त्यसमा थप केहि गरी रहनु पर्दैन ।
- एक जना सूचना प्रविधि बिज्ञ वा प्राविधिकले सबै किसिमका कार्य गर्न सक्छन) Hardware, Software and Networking)
- सफ्टवेयर बनाउन धेरै लगानी किन गर्ने ? त्यो त सानो काम हो । Hardware नै सबैभन्दा ठूलो कुरा हो ।
- सफ्टवेयरको Backend (Database) को बारेमा कुनै जानकारी वा वास्ता नहुनु ।
- Digital Information Security Mechanism आवश्यकता प्रतिको अर्धचेतना ।

e-Attorney अवलम्बनका क्षेत्रहरू के-के हुन्?

- मुद्दाको कारबाही, प्रतिरक्षा तथा कानूनी रायका सन्दर्भमा
- निरीक्षण, सुपरीवेक्षण र समन्वयमा
- अभिलेख व्यवस्थापनमा
- तथ्याङ्क संकलन र प्रयोगमा
- कार्यालय व्यवस्थापन र अन्य प्रशासनिक कार्यमा

e-Attorney अवलम्बन गर्नको लागि आधारभूत आवश्यकता

- भौतिक श्रोत साधनको अभिवृद्धि (कम्प्यूटर, प्रिन्टर, फोटोकपी, स्क्यानर, इन्ट्रानेट र इन्टरनेट आदि)
- प्राविधिक जन शक्तिको व्यवस्था
- सबै तहका कर्मचारीको क्षमता अभिवृद्धि (तालिम, अवलोकन भ्रमण आदि)
- व्यवस्थित वेबसाईट निर्माण र संचालन
- आवश्यक वेब एप्लिकेशनको बिकास र प्रयोग

के-कस्ता वेब एप्लिकेशन आवश्यक पर्छ ?

- मुद्दाको कारबाही सम्बन्धी
- प्रतिरक्षा सम्बन्धी
- रिट निवेदन सम्बन्धी
- कानूनी राय सम्बन्धी

- कर्मचारी अभिलेख सम्बन्धी
- Document Management & Sharing System
- भौतिक व्यवस्थापन
- पेशी र बहस व्यवस्थापन
- पुस्तकालय व्यवस्थापन
- अभिलेख व्यवस्थापन (रिट मुद्दाको फैसला समेत)
- दर्ता चलानी सम्बन्धी
- अन्य

१.४.२ महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको e-Attorney System को अवस्था

महान्यायाधिकावक्ताको कार्यालयको मुख्य सफ्टवेयरको रूपमा मुद्दा व्यवस्थापन प्रणाली (CMS), पेशी व्यवस्थापन सफ्टवेयर (CTS), रिट र प्रतिरक्षा सफ्टवेयर (WDS), कर्मचारी व्यवस्थापन सफ्टवेयर (ERMS), पुस्तकालय सफ्टवेयर, कार्यालयको वेबसाईट (ag.gov.np), Centralize email system संचालनमा रहेका छन् । महान्यायाधिकावक्ताको कार्यालयको सफ्टवेयरहरू हाल राष्ट्रिय सूचना प्रविधि केन्द्र (GIDC) मा रहेको डाटा सेन्टरबाट संचालन गरिएको छ । उक्त डाटा सेन्टरमा महान्यायाधिकावक्ताको कार्यालयको आफ्नै सर्भर / स्टोरेज तथा नेटवर्कीड devices जडान गरिएको छ । सफ्टवेयरहरू Host गर्नका लागि, सफ्टवेयर र System मा आएका समस्याहरू समाधान गर्नका लागि Hypervisor Software (Vmware) बाट सर्भर तथा स्टोरेज व्यवस्थापन गरिएको छ । त्यसै गरी सिस्टम Backup का लागि Veeam Backup and Replication सफ्टवेयर प्रयोग भएको छ । प्रत्येक सफ्टवेयरहरू एक-एक वटा Virtual Machine (windows/linux) मा राखिएको छ र नेटवर्कीडको सन्दर्भमा राष्ट्रिय सूचना प्रविधि केन्द्रबाट Public IP (*gov.np) प्राप्त गरी Live गरिएको छ । सिस्टममा आईपर्ने Security समस्याहरू सहज गर्नका निम्ति Firewall Devices हरू Configure गरिएको छ । Intranet जडान भएका ७७ वटा कार्यालयहरूमा Intranet बाटै VPN (Virtual Private Network) प्रयोग गरी ८०० वटा HD CCTV, CMS लगायतका सफ्टवेयरहरू र File sharing गर्ने व्यवस्था गरिएको छ भने बाँकी २० वटा कार्यालयमा उक्त सफ्टवेयरहरू Publicly (Internet) प्रयोग गरेर चलाउने गरिएको छ । यस आर्थिक वर्षमा (२०७९/८०) २० वटा कार्यालयहरूलाई Intranet बाट सञ्चालिकरण गर्ने गरी टेण्डर भई कायदेशि समेत दिई सकिएको छ ।

१.४.३ विद्युतीय न्यायाधिवक्ताको हालसम्मको अवस्था समस्याको पहिचान र समाधान

- केही Software (Web Application) निर्माण र प्रयोग सुरु भएको (म.न्या.का.मा सुरु भएको र छिट्टै मातहत कार्यालयमा विस्तार गर्ने कार्यक्रम रहेको)
- Computer तालिमको माध्यमबाट क्षमता अभिवृद्धि सम्बन्धी कार्य भईरहेको

- भौतिक श्रोत साधनको अभिवृद्धि तर्फ कार्य भई रहेको (ल्यापटप, डेस्कटप, कम्प्यूटर र फोटोकपी मेशिन आदिको ब्यबस्था र वितरण)
- देशै भरिका ७७ वटा कार्यालयहरूलाई महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा ईन्टरनेट मार्फत सञ्चालिकृत गरिएको र बाँकी २० वटाको पनि टेण्डर गरेर कार्यदिश दिई सकिएको छ।

e-Attorney सफल बनाउनको लागि के चाहिन्छ ?

• Unified Software System • Centralized Data System • Nationwide Networking System • Trained manpower • Intra agency API configuration • दृढ इच्छा शक्ति	• भौतिक र मानवीय पूर्वाधार • क्षमता अभिवृद्धि • प्रविधिको उपयोग • समुचित प्रयोग, मर्मत, सुधार र संरक्षण

e-Attorney कार्यक्रम संचालन हुन अगाडि कस्तो थियो त महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको अवस्था ?

- कार्यालयको कार्यसम्पादन तथा अभियोजनसँग सम्बन्धित कामकारवाहीहरूको विवरण रेकर्ड फाईलमा सिमित रहेको ।
- कार्यालयको कामकारवाहीसँग सम्बन्धित कागजातहरू सबै हुलाक माध्यमबाट आदानप्रदान हुने गरेको
- कार्यालयको कार्यसम्पादन तथा अभियोजनसँग सम्बन्धित कागजातहरू ईमेल मार्फत आदानप्रदान गर्ने कार्य कार्यालयका सिमित कर्मचारीहरूबीच मात्र हुने गरेको ।
- कार्यालयका लागि आवश्यक कुनै पनि सफ्टवेयरहरूको निर्माण तथा संचालन हुन नसकेको ।
- कर्मचारीहरूलाई सूचना प्रविधिसँग आबद्ध गर्न सूचना प्रविधि सम्बन्धी अभिमुखीकरण तालिम हुन नसकेको ।
- कार्यालयमा दक्ष जनशक्ति (कम्प्युटर अपरेटर) कर्मचारीहरू भएतापनि कम्प्युटरमा टाईपिङ्गको कामकारवाही मात्र हुने गरेको ।

e-Attorney कार्यक्रम संचालन भईसके पश्चातको अवस्था

- राष्ट्रिय सूचना प्रविधि केन्द्रमा निर्माण गरिएका सफ्टवेयरहरूको डाटा प्रविष्ट गर्नका लागि महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको डाटा सेन्टर (Server/Storage) को निर्माण भईसकेको ।
- कार्यालयका लागि आवश्यक सफ्टवेयरहरू (मुद्दा व्यवस्थापन प्रणाली, पेशी व्यवस्थापन प्रणाली, ईमेल व्यवस्थापन, वेबसाईट, कर्मचारी व्यवस्थापन प्रणाली, महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको टेलिफोन एप) को निर्माण भई सञ्चालनमा रहेको ।

- अभियोजनसँग सम्बन्धित कामकारवाहीहरूको विवरण डिजिटल अभिलेखीकरण गरी सफ्टवेयरमा प्रविष्ट गरिएको । हालसम्म ८०,००० मुद्दाहरूको डिजिटल अभिलेखीकरण तयार भईसकेको ।
- परम्परागत प्रक्रिया र पद्धति प्रति अभ्यस्त कर्मचारीहरूलाई सूचना प्रविधि सम्बन्धी अभिमुखीकरण तालिम प्रदान गरी सूचना प्रविधिसँग आबद्ध गरिएको ।
- ७७ वटा कार्यालयहरूमा ईन्ट्रानेट तथा सिसीटिभी सम्बन्धी नेटवर्क संजालिकरण गरी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट सिसीटिभी निरीक्षण भईरहेको ।
- ईन्ट्रानेट जडान भएका कार्यालयहरूमा ईन्ट्रानेटको माध्यमबाट कार्यालयका लागि निर्मित सफ्टवेयरहरू संचालन गर्ने कार्य बाँकी रहेको ।
- महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय तथा मातहतका कार्यालयहरूलाई सूचना प्रविधिसँग आबद्ध गर्न सूचना प्रविधि सम्बन्धी उपकरणहरू खरिद गरी वितरण गरिएको ।
- कार्यालयको वेबसाईट तथा ईमेल व्यवस्थापन प्रणालीबाट सूचना प्रवाह गर्न सरल, सहज र छिटो छरितो भएको ।
- सरकारी वकील कार्यालयका काम कारवाहीमा सरोकारवाला निकाय तथा आम नागरिकको पहुँचलाई (मुद्दाको विषय, कार्यालयबाट प्रदान गरिने सेवाहरू) सुव्यवस्थित गरिएको ।
- कार्यालयको लागि निर्माण हुने आवश्यक सफ्टवेयर तथा कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारीहरूका लागि सूचना प्रविधि सम्बन्धी ICT Policy निर्माण भईरहेको ।

भविष्यमा e-Attorney कार्यक्रमको योजना

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयको तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना) आ.व.२०७८/७९-२०८२/८३ (को लक्ष्य नं. ४ मा महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय र सरकारी वकील कार्यालयको संस्थागत सुदृढीकरण गर्ने कुरा उल्लेख छ । जसको रणनीति नं. ४.३ मा सरकारी वकील कार्यालयहरूको कार्यसम्पादनलाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधि पद्धतिमा आबद्ध गर्ने कुरा उल्लेख गरि विभिन्न ८ वटा क्रियाकलापहरू तय गरि e-Attorney System लाई विकास गरि सरकारी वकीलहरूको कार्यसम्पादनलाई सूचना प्रविधिमा आबद्ध गराउने योजना रहेको छ । सो क्रियाकलापहरूलाई कार्यान्वयन गर्न देहायको कार्य गर्नुपर्ने देखिन्छ:-

- Intranet Connection हुन बाँकी रहेको २० वटा कार्यालयहरूमा ईन्ट्रानेट तथा सिसीटिभी जडान गरी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट निरीक्षण गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।
- नेपाल प्रहरी, महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय र सर्वोच्च अदालतसँग सहकार्य गरी API (Application Programming Interface) को माध्यमबाट सूचना आदानप्रदान गर्ने ।
- सरकारी वकील र कर्मचारीहरूलाई Paperless System मा आबद्ध गर्ने ।

- कार्यालयसँग सम्बन्धित सबै कामकारवाहीहरूलाई सूचना प्रविधिसँग आबद्ध गर्ने ।
- सरकारी वकील तथा कर्मचारीहरूलाई सूचना प्रविधि सम्बन्धी आवश्यक तालिम प्रदान गरी सूचना प्रविधिसँग आबद्ध गर्ने र कार्यालयलाई सूचना प्रविधिमैत्री बनाउने ।
- महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा डाटा सेन्टरको स्थापना गर्ने र Disaster Recovery को लागि मातहतका कुनै एक कार्यालयमा डाटा सेन्टरको स्थापना गर्ने ।

e-Attorney System कार्यान्वयनका समस्याहरू

- आवश्यक सफ्टवेयरहरूको निर्माण भएतापनि कार्यालयहरूमा जनशक्ति अत्यन्त न्यून रहेको कारण e-Attorney कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा परिचालन हुन नसकेको ।
- सूचना प्रविधिको प्रयोग सरकारी वकीलको काममा र सूचना प्रविधि सम्बन्धी तालिम प्रदान गरिएका कर्मचारीहरूमा प्रभावकारी रूपमा हुन नसकेको ।
- सफ्टवेयरको प्रयोग र कार्यान्वयन अपेक्षित रूपमा हुन नसकेको ।
- सरकारी वकील र कर्मचारीहरू सूचना प्रविधिमैत्री बन्न नसकेको ।
- सूचना प्रविधि सामग्रीहरूको प्रयोगको अवस्था अधिकतम कमजोर रहेको ।
- सूचना प्रविधिको प्रयोग कम्प्युटर अपरेटरले मात्र गर्ने भन्ने अन्य कर्मचारहीको धारणा रहेको ।
- सूचना प्रविधिसँग सम्बन्धित विद्युतीय सामग्रीहरू पर्याप्त मात्रामा उपलब्ध हुन नसकेको ।

हाल e-Attorney अन्तर्गत भएका कामकारवाहीहरूको अवस्था

• Surveillance System
(CCTV/Intranet all over 77
offices)	• Case Tracking System
• Case Management System	• Mobile Application
• Website	• Library Management System
• Employee Resource
Management System	• SMS Gateway Service
	• Learning Management System
	• Centralized Email System

भविष्यमा e-Attorney अन्तर्गत गर्नुपर्ने कामकारवाही

- Upgradation of Case Management System
- Unified Software System
- Integration of Case Management System with Police, OAG and Supreme Court
- Document Management System
- Run all the System developed by OAG through Intranet

- Storage for CCTV Camera Backup of all the 97 offices
- Establishment of Server Room for OAG
- Data Center (DC)/Disaster Recovery (DR) Site
- Server and Networking Training to the ICT Department Employee for the security and support
- ICT Policy Development

१.५ अनुसन्धान तथा विकास (Research and Development) र सूचना प्रविधि बीच अन्तरसम्बन्ध

सूचना प्रविधिको विकासको लागि अनुसन्धान कार्य अपरिहार्य हुन्छ । सूचना प्रविधिजन्य सामग्रीमा सुरक्षाको चुनौती बढेसँगै उक्त चुनौतिहरूलाई समाधान गर्न बजार अनुसन्धानको आवश्यकता पर्दछ । दिन दुई गुणा र रात चौगुणा परिवर्तन हुने सूचना प्रविधिको विषयमा Research गरेर Digital Information Security Mechanism को विकास गरेर मात्र यस्ता विषयहरूलाई सम्बोधन गर्न सकिन्छ । सूचना प्रविधिको क्षेत्रमा Advancement of Technology, Version of Technology, Technology Compalibilities लाई थाहा पाउन सूचना प्रविधिको बजारलाई Research Work को माध्यमद्वारा विकास गर्न सकिन्छ । साथै Research work लाई तथ्यपरक बनाई बास्तविक परिणाम प्राप्त गर्नको लागि फेरी सूचना प्रविधिको प्रयोग गर्नु पर्दछ । सूचना प्रविधिका विभिन्न tools हरूको प्रयोग गरेर Research Work लाई सरल सहज र यथार्थपरक बनाई Actual Findings प्राप्त गर्न सकिन्छ । Research लाई प्रभावकारीरूपले सम्पन्न गर्न विभिन्न Tools and Software हरूको प्रयोग गर्न सकिन्छ:

• REF-N-WRITE Academic Writing Tool.	• elink.io.
• Free Online Statistical Testing Tools.	• GanttPRO.
• Microsoft Excel.	• Grammarly.
• Google Scholar.	• Typeset.io.
• ResearchGate.	• Scrivener.
• Plagiarism detection software tools.	• ProofHub.
• Project management tools.	• Google Scholar etc.
• SPSS	• AMOS
• Bit.ai.	

Classification of Types of Research

• Theoretical Research.	• Quantitative Research.
• Applied Research.	• Experimental Research
• Exploratory Research.	
• Descriptive Research.	
• Explanatory Research.	
• Qualitative Research.	

जुनसुकै प्रकारको Research को हरेक चरणहरूमा सूचना प्रविधिको उपयोग गरि माथि उल्लिखित Research Tools को प्रयोग गरेर Research and Development लाई सम्पन्न गरी आगामी दिनको लागि Research Findings ले Way forward गर्न मद्दत गर्दछ । त्यसैले अनुसन्धान तथा विकास (Research and Development) र सूचना प्रविधि बीच अन्तरसम्बन्ध हुन्छ जुन अपरिहार्य पनि हो ।

१.६ अनुसन्धान र विकासका लागि सूचना प्रविधिको महत्व

विज्ञहरूका अनुसार एक्काइसौं शताब्दीको समाज ज्ञानमा आधारित हुनेछ । नवीन ज्ञानको स्रोत भनेकै वैज्ञानिक अनुसन्धान हो । विकसित र कम विकसित सबै राष्ट्रको यथोचित आर्थिक-सामाजिक विकासमा वैज्ञानिक अनुसन्धानको उत्तिकै महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । तसर्थ राज्यले वैज्ञानिक अनुसन्धानको महत्व बुझेर देशका अनुसन्धान केन्द्रहरूलाई सूचना प्रविधि लगायतका आवश्यक स्रोत र साधन उपलब्ध गराई अनुसन्धानकर्तालाई उत्पादकमूलक अनुसन्धानको अवसर प्रदान गर्ने र प्रतिभा पलायन रोक्ने नीति अवलम्बन गर्नु देशको हितमा हुनेछ । कुनै पनि विषयको अनुसन्धान गरेर मात्र विकासको रणनीति लिएको खण्डमा मात्र उक्त विषयको दिगोपना आउन सक्दछ । विकासको पूर्वशर्तको रूपमा अनुसन्धान रहेको हुन्छ । तर सूचना प्रविधिको प्रयोग विना प्रभावकारी अनुसन्धान सम्भव छैन । एकातिर अनुसन्धानमा र विकासमा सूचना प्रविधिको प्रयोगले सूचना तथा जानकारीलाई प्राथमिक डाटाकोरूपमा विकास गरी तथ्यपरक अनुसन्धानको निष्कर्षमा पुग्न मद्दत गर्दछ भने अर्कोतिर सूचना प्रविधिको विकास यसको वैज्ञानिक अनुसन्धान विना सम्भव छैन । Ultra Modern Technology को रूपमा रहेको सूचना प्रविधिको विकास गर्न विश्व बजारमा यसको तथ्यपरक आवश्यकताको पहिचान गरी नयाँ नयाँ प्रकृतिका प्रविधिजन्य सामग्रीको उत्पादन गर्नु आवश्यक हुन्छ ।

निर्दिष्ट मापदण्डको अभावका कारण वैज्ञानिक अनुसन्धानले कुनै देशको समग्र आर्थिक विकासमा गर्ने योगदानलाई ठीकसँग मापन गर्न नसकिए पनि अनुसन्धान र विकासका बीच गहिरो सम्बन्ध रहेको तथ्य विशेषगरी विकसित देशका प्रगति विवरणले पुष्टि गरेका छन् । यसै तथ्यलाई ध्यानमा राख्दै विकसित एवं कतिपय विकासोन्मुख देशले वैज्ञानिक अनुसन्धानको आवश्यकतालाई पूर्णरूपमा आत्मसात् गरिसकेका छन् । तर नेपालका नीति निर्माताले देशको विकासमा वैज्ञानिक अनुसन्धानको भूमिकालाई राम्ररी आत्मसात् गर्न सकेका छैनन् । उनीहरूले वैज्ञानिक अनुसन्धान धनी र सक्षम देशका लागि मात्र हुन् भन्ने सोच राख्छन् । नेपालजस्ता विकासोन्मुख देशले भोगिरहेका सबै समस्याको समाधान विकसित देशमा भएका अनुसन्धानबाट प्राप्त गर्न सकिने भएकाले नेपालले छुट्टै अनुसन्धान गर्नु जरुरी नभएको कतिपय हाम्रा राजनीतिज्ञ एवं नीति निर्माता विश्वास गर्छन् । वास्तवमा यस प्रकारको सोच त्रुटिपूर्ण छ । यस्तै सोचका कारण नेपाल वैज्ञानिक अनुसन्धानमा सबैभन्दा कम लगानी गर्ने विश्वका राष्ट्रमध्ये पर्छ ।^१

नेपालमा वैज्ञानिक अनुसन्धानको स्थिति कमजोर छ । वैज्ञानिक अनुसन्धानलाई केही सीमित व्यक्तिको बौद्धिक विलासका रूपमा पनि हेर्ने गरिन्छ । त्यसैले वैज्ञानिक अनुसन्धानको आवश्यकता र महत्वलाई राज्यले राम्ररी

^१ <https://nagariknews.nagariknetwork.com/opinion/40959-1364452512.html> accessed on 10 December, 2022

आत्मसात गर्न सकेको छैन। वैज्ञानिक अनुसन्धानका लागि राष्ट्रिय नीतिको अभाव छ। विज्ञान तथा प्रविधिजन्य अनुसन्धानलाई व्यापक विकास गर्न आवश्यक पर्ने राष्ट्रिय स्तरको प्रभावकारी संरचनाको अभाव छ। देशमा अनुसन्धानका पूर्वाधार, वातावरण एवं सुविधाको अभाव भएकाले नेपाली वैज्ञानिक विदेश पलायन हुने क्रम तीव्र छ।

१.६.१ ICT System Design vs. Office Automation

Office Automation

Office automation is a general term that describes the different types of computer systems and software that are used to collect digitally, store, transfer, alter and utilize office information to execute tasks. In essence, office automation helps to manage data.^२ Office automation allows data to move without human intervention. Since humans are left out of the equation, there is no risk of manual error. What once began with a typewriter has evolved into a myriad of automation and electronic tools that have changed how people work.

Office Automation: The Basics

There are a lot of different aspects of office automation, but they can be easily divided into the following categories:

- **Information storage:** This includes the recording of information, like forms, documents, files, images and spreadsheets. Information storage generally exists in formats of word processors or spreadsheets, but it can also be more sophisticated like records in a CMS or automation software tool like SolveXia.
 - **Data exchange:** Systems allow for the real-time exchange of information, such as fax machines or emails. Automation software tools also fit into this category as you can easily share information and send reports between people.
 - **Data management:** Office automation must also be easily manageable between different parties and relevant information. As such, office automation systems can handle short-term and long-term data, including financial plans, marketing expenditures, inventory management, etc.

Office Automation: The Benefits

Businesses rely on a little or a lot of office automation tools. Regardless of the extent, the benefits are expansive, namely:

^२ <https://www.solvexia.com/blog/what-is-office-automation-your-complete-guide> accessed on 12 December, 2022

- Reduction of manual effort to achieve tasks
- Minimization of human and manual errors
- Decreased processing time for task completion
- Enhanced transparency and process improvement abilities
- Better decision-making based on data and forecasts
- Enhanced metrics and key performance indicator KPI monitoring
- Increased employee satisfaction and communication
- Results in better customer service

System Design

System design is the process of defining the architecture, interfaces, and data for a system that satisfies specific requirements. System design meets the needs of your business or organization through coherent and efficient systems. Once your business or organization determines its requirements, you can begin to build them into a physical system design that addresses the needs of your customers. The way you design your system will depend on whether you want to go for custom development, commercial solutions, or a combination of the two.

System design requires a systematic approach to building and engineering systems. A good system design requires you to think about everything in an infrastructure, from the hardware and software, all the way down to the data and how it's stored. Systems design is the process of defining elements of a system like modules, architecture, components and their interfaces and data for a system based on the specified requirements. It is the process of defining, developing and designing systems which satisfies the specific needs and requirements of a business or organization.³ A systemic approach is required for a coherent and well-running system. Bottom-Up or Top-Down approach is required to take into account all related variables of the system. A designer uses the modelling languages to express the information and knowledge in a structure of system that is defined by a consistent set of rules and definitions. The designs can be defined in graphical or textual modelling languages.

Some of the examples of graphical modelling languages are:

- a. Unified Modelling Language (UML):** To describe software both structurally and behaviorally with graphical notation.
- b. Flowchart:** A schematic or stepwise representation of an algorithm.

³ <https://economictimes.indiatimes.com/definition/systems-design> accessed on 12 December, 2022

c. Business Process Modelling Notation (BPMN): Used for Process Modelling language.

d. Systems Modelling Language (SysML): Used for systems engineering.

Design methods:

1) Architectural design: To describes the views, models, behaviour, and structure of the system.

2) Logical design: To represent the data flow, inputs and outputs of the system. Example: ER Diagrams (Entity Relationship Diagrams).

3) Physical design: Defined as a) How users add information to the system and how the system represents information back to the user. b) How the data is modelled and stored within the system. c) How data moves through the system, how data is validated, secured and/or transformed as it flows through and out of the system.

Systems design is an interdisciplinary engineering activity that enables the realization of successful systems. A system may be denned as an integrated set of components that accomplish a defined objective. The process of systems design includes defining software and hardware architecture, components, modules, interfaces, and data to enable a system to satisfy a set of well-specified operational requirements.[⌘]

In general, systems design, systems engineering, and systems design engineering all refer to the same intellectual process of being able to define and model complex interactions among many components that comprise a system, and being able to implement the system with proper and effective use of available resources. Systems design focuses on defining customer needs and required functionality early in the development cycle, documenting requirements, then proceeding with design synthesis and system validation while considering the overall problem consisting of:Operations

- Performance
- Test and integration
- Manufacturing
- Cost and schedule
- Deployment
- Training and support
- Maintenance
- Disposal

Systems design integrates all of the engineering disciplines and specialty groups into a team effort forming a structured development process that proceeds from concept to production to operation. Systems design considerations include both the business and technical requirements of customers with the goal of providing a quality product that meets the user needs. Successful systems design is dependent upon project management that is being able to control costs, develop timelines, procure resources, and manage risks.

Information systems design is a related discipline of applied computer systems, which also incorporates both software and hardware, and often includes networking and telecommunications, usually in the context of a business or other enterprise. The general principals of systems design engineering may be applied to information systems design. In addition, information systems design focuses on data-centric themes such as subjects, objects, and programs.

१.६.२ महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा सूचना प्रविधि प्रयोगमा समस्याहरू

- सबै सरकारी निकायमा प्रयोग गरिएको सूचना प्रविधिमा समानता नभएको,
- भिएपीटि Vulnerability Assessment and Penetration Testing (VAPT) गराउने नगरेको,
- यूजर लग अभिलेख व्यवस्थित गर्न नसकिएको,
- सूचना प्रविधि प्रणालीमा देखिने त्रुटी सम्बन्धमा त्रुटि वर्गीकरण गर्ने र सोही अनुरूप मेसेज दिने तथा समयमै त्रुटि पत्ता लगाउने नगरिएको,
- आवश्यक मात्रामा सूचना प्रविधि जनशक्तिको उपलब्धता नरहेको र उपलब्ध जनशक्तिको समूचित व्यवस्थापन हुन नसकेको,
- कमजोर सूचना प्रविधि पूर्वाधार रहेको,
- कार्यालयको आन्तरिक सूचना प्रविधि नीति तथा योजना नरहेको,
- सूचना प्रविधि अभिलेख तयार गर्ने नगरिएको,
- पूर्णरूपमा सूचना प्रविधि साक्षरता नभएको आदि ।

१.६.३ सूचना प्रविधिले सरकारी वकीलको व्यवसायिकता विकासमा कसरी टेवा पुर्याउदछ त ?

१. स्वचालित प्रक्रियाहरू

परम्परागत रूपमा सबै आन्तरिक कानुनी कार्यहरू म्यानुअल रूपमा गरिदै आएकोमा हालका दिनहरूमा अदालत र सरकारी वकील कार्यालयहरूले सूचना प्रविधिको प्रयोग गरी कार्य सम्पादन गर्न थालेका छन् । सरकारी वकीलको कार्य प्रकृति हेर्दा पनि म्याद तथा हदम्यादमा आधारित भएर काम गर्नुपर्ने अपरिहार्यता छ । यसको लागि सूचना

प्रविधिको प्रयोगबाट सरकारी वकीलको काममा एकरूपता कायम गरी छिटो छरितो ढंगबाट कार्य सम्पन्न गर्न सकिन्छ । अबको समयमा कानूनी सफ्टवेयर जस्तै शब्द प्रोसेसर र eDiscovery सफ्टवेयरहरू प्रयोग गरेर स्वचालित रूपमा कार्य सम्पादन गर्नुपर्ने देखिन्छ। यसको लागि सरकारी वकील कार्यालयहरू Automation System मा प्रवेश गरी कार्य सम्पादन र सञ्चालनको गतिलाई बढाउँदै समय सापेक्ष सेवा प्रदान गर्न आवश्यक छ ।

२. अनुसन्धानमा सहजता

सूचना प्रविधिको प्रयोग गरी सरकारी वकीलहरू आफ्नो अनुसन्धानात्मक कार्य र बहस पैरवीका लागि इन्टरनेट र त्यस्ता अन्य स्रोतहरू प्रयोग गर्न अभ्यस्त भइरहेका छन्। अन्तराष्ट्रिय कानूनी दस्तावेज, संशोधित कानून र नियमहरू जस्ता कुराको प्राप्ति इन्टरनेटबाट हुने गरेका छन् । महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयले गरेको मुद्दाका निर्णयहरू आन्तरिक सफ्टवेयर प्रणालीबाट प्राप्त भइरहेको छ । यसले मुद्दाको काम कारबाही छिटो छरितो ढंगबाट सम्पादन गर्न मद्दत पुगेको छ जसले गर्दा E-Attorney कार्यक्रममा प्रभावकारिता अभिवृद्धि गरेको छ ।

३. उचित स्रोत व्यवस्थापन

सरकारी वकील कार्यालयमा भएका विभिन्न स्रोत तथा साधनहरूको समुचित प्रयोग गरी उच्चतम प्रतिफल प्राप्त गर्न यस कार्यालयमा भएका विभिन्न सूचना प्रविधिका सामग्रीहरूको उपयोग गरेर नेपालका सरकारी वकीलहरूलाई विश्व बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने अवस्थामा पुर्याउछ । यसले उपलब्ध स्रोतको उचित व्यवस्थापन गर्न र प्रभावकारी नतिजा प्राप्तिमा सहयोग गर्दछ ।

४. त्रुटिहरूको जोखिममा गिरावट

सूचना प्रविधिको प्रयोगले कुनै पनि तथ्य र आंकडालाई गलत व्याख्याको कारणले हुन सक्ने त्रुटिहरूको जोखिमलाई घटाउँछ जसले गर्दा निर्णयमा ठूलो परिवर्तन ल्याउँछ। सरकारी वकीलहरूले विभिन्न खाले अध्ययन र अनुसन्धान गर्दा सूचना प्रविधिको प्रयोग गरी तथ्यपरक र यथार्थपरक निचोड निकाल्न सकिन्छ ।

५. पारदर्शितामा अभिवृद्धि

सूचना प्रविधिको प्रयोग गरी सरकारी वकीलले आफ्नो कामहरू परदर्शी ढंगबाट सम्पादन गर्न सहज भएको छ । मुद्दा चल्ने निर्णय भएपछि तयार भएको अभियोग पत्रलाई अदालतमा मुद्दा दर्ता भएकै दिन सरकारी वकील कार्यालयको आधिकारीक वेबसाईडमा अपलोड गर्ने गरिएको छ । यसको अतिरिक्त महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट देशै भरिका सरकारी वकील कार्यालयहरूको ईन्टरनेट सञ्जाल मार्फत प्रत्यक्षरूपमा CCTV बाट अनुगमन र निरीक्षण कार्य भइरहेकोले कार्यालय सञ्चालनमा पारदर्शिता बढेको छ । एकिकृत ईमेल प्रणालीबाट रिट र मुद्दाका कागजातहरू तत्काल प्राप्त भई न्याय प्रकृत्यामा समेत सरल र पारदर्शीता अभिवृद्धि भएको छ ।

१.७ सरकारी वकीलको व्यवसायिकता विकासका लागि सूचना प्रविधिको प्रभावकारी उपयोग) Effective Application) र दिगो व्यवस्थापन (Sustainable Management) कसरी गर्न सकिन्छ ?

नेपालको संविधान २०७२ मा विकास सम्बन्धी नीतिमा राष्ट्रिय आवश्यकता अनुसार सूचना प्रविधिको विकास र विस्तार गरी त्यसमा सर्वसाधारण जनताको सहज र सरल पहुँच सुनिश्चित गर्ने तथा राष्ट्रिय विकासमा सूचना प्रविधिको उच्चतम उपयोग गर्ने उल्लेख गरिएको छ । यस्तै पन्ध्रौँ योजनामा सूचना प्रविधिमा सबै नागरिकको पहुँच पुऱ्याउने लक्ष्य रहेको छ । सूचना प्रविधियुक्त राष्ट्र निर्माण गर्ने सोचका साथ आमसञ्चार, दूरसञ्चार तथा सूचना प्रविधिमा सबै नागरिकको पहुँच तथा उच्चतम उपयोग सुनिश्चित गरी आम नागरिकको जीवनस्तरमा गुणात्मक परिवर्तन ल्याउने लक्ष्य पन्ध्रौँ योजनामा रहेको छ ।

सार्वजनिक खर्च प्रणालीलाई सूचना प्रविधिमा आधारित बनाइ थप पारदर्शी बनाउने, सार्वजनिक काम कारबाहीलाई पारदर्शी, जबाफदेही, सदाचारयुक्त र प्रविधिमैत्री बनाइ जनसहभागिता र जनविश्वास अभिवृद्धि गर्दै कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा सञ्चार तथा सूचना प्रविधि क्षेत्रको योगदान आधार वर्ष २०७५/७६ को ०.८ प्रतिशतबाट २०८०/८१ मा १.६ प्रतिशत, अनलाइन मार्फत सरकारी सेवा प्रवाह आधार वर्ष २०७५/७६ को २० बाट २०८०/८१ मा ५५ पुऱ्याउने लक्ष्य लिएको छ ।^५ यसैगरी सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालयले जारी गरेको डिजिटल नेपाल फेमवर्कले ८ क्षेत्र र ८० पहलहरूको सफल कार्यान्वयनमार्फत डिजिटल विकास गर्दै आर्थिक समृद्धि हासिल गर्ने लक्ष्य लिएको छ । समृद्ध नेपाल सुखी नेपालीको नारा साकार पार्न नेपाल सरकारले डिजिटल नेपालको अवधारणा अघि सारेको हो ।

महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयले सूचना प्रविधिको प्रयोग गर्दा प्रणालीगत ढंगबाट system Design गरेर मात्र अगाडी बढ्नु पर्ने देखिएको छ । E-Attorney Program आईसकेपछी २०७३ साल देखि करोडौँ रुपैयाँ खर्च भईसकेको छ । तर आज सम्म पनि Systematic ढंगबाट सूचना प्रविधिको प्रयोग र त्यसबाट प्राप्तहुने उपलब्धीलाई दिगोरूपमा प्राप्ति र प्रयोग गर्न सकिएको छैन । यसका लागि महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयले सूचना प्रविधिको नीति तयार गरी Package मा e-Attorney System Design गरेर त्यसको कार्यान्वयनको समयावधि निर्धारण गरेर Outcomes समेत तय गरेर अगाडी बढ्नु आवश्यक भै सकेको छ । यसका लागि निम्न कार्य गर्नुपर्ने देखिन्छः -

१. महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय र मातहतको सरकारी वकील कार्यालयहरूको सूचना प्रविधिजन्य विषयको बृहत्तर अध्यायान गर्ने र आवश्यकताको पहिचान गर्ने ।
२. महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय र मातहतको सरकारी वकील कार्यालयहरूको सूचना प्रविधि सम्बन्धी System Design गर्ने ।
३. महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय र मातहतको सरकारी वकील कार्यालयहरूको लागि IT Policy तयार गरी लागू गर्ने ।
४. महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा Information Technology and Cyber Security Division स्थापना भएको सन्दर्भमा IT Security को बारेमा अध्ययन अनुसन्धान अनुभवको साझेदारी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
५. चलिरहेको Office Automation process को दिगो व्यवस्थापन कार्यनीति अवलम्बन गर्नुपर्ने ।

^५ <https://www.prasashan.com/2021/11/15/275684/> accessed on 12 December, 2022

६. सरोकारवाला निकायहरु बीचमा सफ्टवेयरहरुको प्रयोगमा एकरूपताका लागि API को प्रयोग गर्न सकिने ।
१.७.१ सूचना प्रविधिको विकास र स्थिरता कायम गर्नको लागि निम्न कुरा हुन जरुरी छ ।^६

१. भौतिक डिजाइन (System Design)

यो प्रयोगकर्ता इन्टरफेस डिजाइन, प्रक्रिया डिजाइन, र डाटा डिजाइन संग सम्बन्धित छ । अनुसन्धानबाट इनपुट/आउटपुट मिडिया निर्दिष्ट गर्दै, डाटाबेस डिजाइन र ब्याकअप प्रक्रियाहरु निर्दिष्ट गर्दै योजना प्रणाली सहित system design गरेरमा स्थाईत्व प्राप्त हुन सक्दछ ।

२. डाटा डिजाइन, उपयोग, र भण्डारण (Storage and Backup)

डाटा भण्डारण र प्रयोगलाई पहिला वर्गीकरण गर्नु पर्दछ जस्तै , text, graphics, video , audio etc. Software मा कस्तो डाटा अपलोड हुन सक्छन पहिले नै त्यसको अनुसन्धान गर्नुपर्दछ जसको कारणले पछि सिस्टम र डाटा डिजाइनमा समस्या नआवोस । कुन डाटा भण्डार गर्ने, कति लामो र किन सबैको परिभाषित गर्नुपर्छ । उपभोग गरिएका स्रोतहरूमा डाटाको प्रभाव बुझ्नुपर्छ र डाटा जीवन-चक्र नीतिहरू प्रयोग गर्दा अनावश्यक डाटा मेटाउनुपर्छ ओभरप्रोभिजनिङ (over provisioning) भण्डारणलाई न्यूनीकरण गर्नुपर्छ, र सकेसम्म सञ्जाल सीमाहरूमा डाटा आवागमन रोक्नुपर्छ । स्थान-सचेत डाटा पुनः प्राप्ति र विभिन्न भण्डारण ढाँचाहरूलाई समर्थन गर्ने डाटा-पहुँच प्रविधिहरू प्रयोग गर्नुपर्छ ।

३. सफ्टवेयर डिजाइन (Application)

Application बनाउनु अगाडि उपयोग दिशानिर्देश (guideliness) बनाउनु पर्दछ । Ideally , केही चिज अथवा System "सधैँ-अन" र ऊर्जा खपत हुने बनाउनु हुँदैन । समानान्तर र asyncros रूपमा काम गर्न स्रोतहरू सक्षम गर्न निश्चित गर्नुपर्दछ । कम-कार्बन बिजुली (low carbon electricity) उपलब्ध हुँदा चलाउनको लागि समय-महत्वपूर्ण नभएका कामहरू विभाजित र एसिन्क्रोनस रूपमा गणना गरिनुपर्छ । आवश्यकता अनुसार एप्लिकेसन पार्ट्स अनुसूचित गर्नको लागि डिजाइन शिफ्टिङ वा डिमाण्ड शेपिङ (design shifting and demand shapping) को प्रयोग गर्नुपर्छ । रनटाइम परिवर्तनहरू र स्थिरता प्रभावहरू ट्र्याक गर्न उपयुक्त अनुगमन तत्वहरू एकीकृत गर्नुपर्छ ।

४. प्लेटफर्म प्रयोग, उपयोग र मापन (Use of Platform, utility and scalable)

कार्यालयको आवश्यकता अनुरूप उपयुक्त प्लेटफर्मको छनौट अपरिहार्य छ । कुन प्लेटफर्मको उपयोग गर्ने हो सो प्लेटफर्मको चयन गर्न अनुसन्धान र विकासको प्रयोग गरी प्रणालीगत स्थायित्व प्राप्त गर्न सकिन्छ । कुन प्लेटफर्ममा कुन खाले software र hardware ले प्रभावकारी कार्य गर्दछ त्यसको बैज्ञानिक विश्लेषण गरेर मात्र System Development गर्नुपर्दछ अनि मात्र त्यसले स्थायित्व प्राप्त गर्दछ ।

१.७.२ IT system Security Mechanism

Security Mechanism in Information Security

^६ <https://www.redhat.com/architect/sustainable-software-architecture> accessed on 11 December, 2022

A process (or a device compilation such a process) that is designed to identify, avoid, or restore from a security attack. The mechanisms are divided into those that are performed in a definite protocol layer, including TCP or an application-layer protocol. These mechanisms are known as specific security mechanisms.⁹

These can be integrated into the relevant protocol layer in order to support some of the OSI security services. There are some approaches for realizing security are as follows –

- **Encipherment** – This is the procedure of using numerical algorithms to change data into a form that is not freely intelligible. The transformation and subsequent recovery of the information based on an algorithm and zero or higher encryption keys.
- **Digital Signature** – A digital signature is an analytical approach which validates the authenticity and integrity of a message, application or digital records. It allows us to test the author name, date and time of signatures, and verify the message text.

The digital signature supports far more basic security and designed to solve the problem of tampering and impersonation (deliberately copy another person's features) in electronic connection.

Data or cryptographic transformation of an information unit is additional to the data, therefore that the recipient of the information unit is converted of the source and integrity of the information unit and this can also serve to secure the data against forgery (such as by the recipient).

- **Access Control** – Access control is an information security process that enables organizations to manage who is authorized to access corporate data and resources.

Secure access control need policies that check users are who they claim to be and support proper control access levels are allowed to users. There are several structure are available that accomplish access rights to resources.

- **Data Integrity** – Integrity can use to a flow of messages, an individual message, or selected areas inside a message. In data integrity, it is a connection-oriented integrity service, it can handle with a flow of messages, and assure that messages are received as sent with no duplication, insertion, modification, reordering, or replays.

There are several structure that can be used to encourage the integrity of a data unit or flow of data units.

- **Authentication Exchange** – This is a structure intended to provide the integrity of an entity by means of information exchange.
- **Traffic Padding** – The insertion of bits into gaps in an information flow is known as traffic padding. This provide to counter traffic analysis attempts.
- **Routing Control** – Routing control allows selection of specific physically secure routes for specific data transmission and enables routing changes, particularly when a gap of security is suspected.
- **Notarization** – This is the usage of a trusted third party to assure specific properties of an information exchange

⁹<https://www.tutorialspoint.com/what-are-the-specific-security-mechanism-in-information-security> accessed on 12 December, 2022

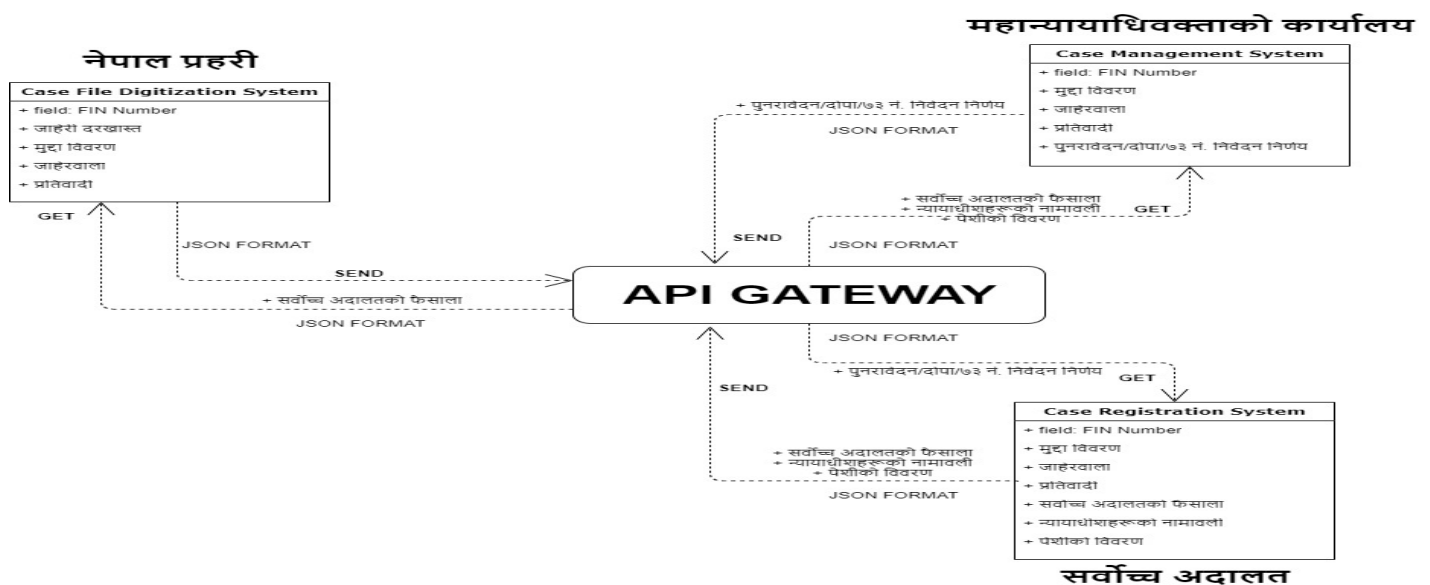
१.७.३ API भनेको के हो ?

API भनेको Application Programming Interface हो ,जसको सहायताले गर्दा कुनै दुई सफ्टवेयर आ-आफू बीच डाटा आदानप्रदान गर्न सक्छन । API कुनै नौलो कुरो होइन किनभने हामीले प्रयोग गरिरहेको Social Media Apps हरू ,Streaming services (Netflix), Mobile Application ,Payment Gateway (eSewa, Bank transfer) सबै सफ्टवेयर एप्लिकेसनहरुमा API को प्रयोग भएको छ । API Technology प्रयोग गरी हाम्रा कार्यालयहरु बीच पनि चाहिएको डाटा मात्रै आदानप्रदान गर्न सक्छौं ।

API मा डाटा अनुकूल र सुरक्षित कसरी गर्न सकिन्छ ?

API Services बनाउन कुनै पनि Programming Platform मा निर्भर हुनुपर्दैन । जस्तै कुनै कार्यालयले Python Programming मा सफ्टवेयर बनाएको हुन सक्छ तर Data exchange (Data लिने / Data दिने) कार्यालयहरुमा Programming Language Platform (Code Igniter, Dot Net, Laravel, Core PHP) अरु कुनैमा निर्माण भइसकेको हुन सक्छ । यसरी चलिरहेको सफ्टवेयरमा वर्षौं पहिलेको डाटा रहेको र Platform परिवर्तन गर्न नसकिने अवस्थामा API service प्रयोग गर्न सकिन्छ ।

तसर्थ ,API Services जुन सुकै Progaming Platform मा बनाउन मिल्छ र अन्यत्रबाट लिइएको API Services पनि Supported हुन्छ । API को सुरक्षाको कुरा गर्दा हामीले RESTful-API भन्ने बुझ्छौं । यस RESTful API प्रयोग गर्दा हामीलाई चाहिने Permission, Authorization र Authentication हरू जस्तै Security Terms (Edit/Delete/View)हरु कुन डाटालाई दिने ,कुनलाई नदिने भनेर सफ्टवेयरमा मिलाउन सकिन्छ । प्रहरी प्रधान कार्यालय, महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय र सर्वोच्च अदालतबीच सफ्टवेयरमा API Integration बाट कसरी Data Exchange गर्न सकिन्छ भनी तलको चित्रमा देखाईएको छ ।

१.७.४ अनुसन्धान तथा विकास कार्य र सूचना प्रविधिको उच्चतम उपयोगबाट कसरी सरकारी वकीलको

व्यवसायिकता विकास हुन्छ ?

सरकारी वकीलका कार्यहरू कतिपय अनुसन्धानमा आधारित रहेका हुन्छन् । अनुसन्धानबाट प्राप्त भएको result लाई कार्य सम्पादनको सिलसिलामा प्रयोग गरेर संस्थागत विकास गर्न सहयोग मिल्दछ । सूचना प्रविधिको प्रयोग गरेर त्यस्ता विकासका कार्यलाई कार्यान्वयन गर्नाले सरकारी वकीलहरूको व्यवसायिकता अभिवृद्धि हुन्छ । crime Trend Analysis गर्न, सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित सिद्धान्तको तुलनात्मक अध्यायान गर्न, अभियोजनको तुलनात्मक अध्यायान गर्न, नजिर र सिद्धान्तहरूको खोजी गर्न, अन्तराष्ट्रिय कानूनहरूको अध्यायान गर्न साथै समयमै सरकारी वकीलले प्रदान गर्ने सेवा दिन सूचना प्रविधिको प्रयोग गरी आफ्नो पेशागत व्यवसायिकतालाई विकास गर्न सकिन्छ । Research work गरेर Findings को आधारमा विभिन्न software र Hardware हरूको प्रयोग गरी कार्य सम्पादन गरेको खण्डमा सरकारी वकीलहरूको व्यवसायिकता विकास हुनेकुरामा दुई मत छैन ।

१.७.५ अनुसन्धान र विकास कार्यबाट समस्याको पहिचान र निष्कर्षमा आधारित समाधानका उपायहरूको अबलम्बन

अनुसन्धान र विकासका कार्यहरू मार्फत समस्याको पहिचान गरी त्यस्ता समस्याको समाधान गर्न सकिने विभिन्न उपायहरूको समेत Research Work बाट प्राप्तहुने भएकोले Research Work को Findings लाई संस्थागत विकासको आधारको रूपमा लिनुपर्दछ । कुनै पनि संस्थामा आईपर्ने समस्यालाई र सेवा विस्तार गरी बढीभन्दा बढी सेवा प्रवाह गर्न र दिनानुदिन आईपर्ने समस्या र चुनौतिहरूलाई निराकरण गर्न अनुसन्धान र विकासबाट प्राप्त उपायहरूको अबलम्बन गर्नु उपयुक्त हुन्छ ।

१.७.६ सूचना प्रविधिको उपयोग: समय र लागत प्रभावी न्यायाधिवक्ता सेवाहरू (Time and cost effective

Attorney Services)

सूचना प्रविधियुक्त विद्युतीय मुनाफा) डिजिटल डिभिडेन्ड्स (को मुख्य प्रयोग भनेको यसले सूचना लागत घटाउने, व्यक्ति, फर्म र सार्वजनिक क्षेत्रको आर्थिक र सामाजिक कारोबार लागत घटाउने र नव निर्माणलाई प्रोत्साहित गर्ने हो । यसले कार्य क्षमतामा अभूतपूर्व प्रगति ल्याउनुको अलावा विगतको तुलनामा सस्तो रूपमा सेवा, छिटो सेवा र भरपर्दो सेवा उपलब्ध गराउने पनि हो । यद्यपि हाम्रो जस्तो विकासोन्मुख मुलुकमा सूचना प्रविधिलाई उपयुक्त ढङ्गले प्रयोग गर्न नसक्दा डिजिटल प्लेटफार्म हानीकारक पनि ठहरिएको विश्व बैंकको निष्कर्ष छ ।^५

सूचना प्रविधिको प्रयोग गरी smart सरकारी वकीलको विकास भई सेवा प्रवाह छिटो छरितो र कम लागतमा हुन सक्दछ । यसको लागि सबै सरकारी वकीलहरूले आफूलाई प्रविधि मैत्री बनाई अगाडी बढ्नु आजको आवश्यकता हो । सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा अभूतपूर्व प्रगति गरेका विकसित राष्ट्रका सरकारी वकीलसँग समकक्षी क्षमता

देखाउन समेत प्रविधि मैत्री सरकारी वकील आजको आवश्यकता हो । सरकारी वकीलको काम सूचना प्रविधिमा जोड्न साथ सेवा प्रवाह पनि सरल, सहज, कम लागत र समयमा सम्पन्न गर्न सकिन्छ ।